

TŁUMACZENIE SYMULTANICZNE W UJĘCIU DEFINICYJNYM I SPECYFIKUJĄCYM

Rozprawy Społeczne Nr 2 (V) 2011

Katarzyna Tymoszuik

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest precyzyjne terminologiczne i definicyjne ujęcie tłumaczenia symultanicznego kabinowego. Pierwszym krokiem w tym kierunku jest opracowanie negatywnej (wykluczającej) definicji wspomnianej formy translacji, poprzez konfrontację z innymi odmianami przekładu, począwszy od tłumaczenia intralingwalnego i intersemiotycznego, poprzez tłumaczenie pisemne, aż po wiele odmian tłumaczenia ustnego. Przedstawiona w dalszej części rozprawy definicja pozytywna stanowi listę szczegółowo scharakteryzowanych cech dystynktywnych tłumaczenia symultanicznego kabinowego, takich jak równoczesność i specyfika konstytuujących je procesów kognitywnych, izolacja tłumacza kabinowego i jego zależność od prezentera tekstu wyjściowego, czy właściwości tekstów wyjściowych.

Słowa kluczowe: tłumaczenie symultaniczne, tłumaczenie kabinowe, tłumaczenie ustne, odmiany translacji

Wprowadzenie

Tłumaczenie symultaniczne kabinowe stanowi stosunkowo młodą, lecz coraz bardziej powszechną technikę translacji, której gwałtowna ekspansja, dająca się zauważyć w ostatnich latach, jest efektem rozwoju technologicznego, ułatwiającego dostęp do specjalistycznej aparatury technicznej, umożliwiającej jej stosowanie. Jest ono jednak przede wszystkim jedną z odmian translacji w ogóle oraz wynikiem jej nieustannej ewolucji, uwarunkowanej rozwojem i postępowaniem ludzkości.

Z drugiej strony można zaryzykować twierdzenie, iż rozwój i postęp ludzkości nie miałyby miejsca bez udziału tłumaczenia. Od momentu zburzenia biblijnej wieży Babel proces translacji warunkuje zaistnienie komunikacji pomiędzy użytkownikami różnych języków. A jak podkreślał Niklas Luhmann (1981) „bez komunikacji nie mogą powstawać systemy społeczne” (Luhmann 1981:27). Warunkiem ich powstawania, rozwoju i trwania jest bowiem wymiana informacji. Systemy znakowe stanowiące języki naturalne są natomiast uniwersalnymi środkami umożliwiającymi określonym grupom ludzi porozumiewanie się za pomocą wypowiedzi. W momencie kontaktu dwóch potencjalnych partnerów komunikacyjnych, będących użytkownikami różnych języków, niezbędne staje się działanie osoby trzeciej. Osoba taka – tłumacz, dzięki charakteryzującej ją kompetencji translatorskiej, oznaczającej między innymi znajomości reguł obowiązujących w obu wspólnotach komunikacyjno-kulturowych, pełni funkcję pomostu, umożliwiającego zaistnienie komunikacji, pomimo i ponad różnicami językowymi oraz kulturowymi. Twierdzenie, iż to właśnie tłumaczenie jest motorem napędzającym rozwój historii (Kautz 2000:29), jest zatem uzasadnione.

Zadaniem tłumacza jest umożliwienie porozumienia pomiędzy osobami, które nie mogą się komu-

nikować bezpośrednio z różnych przyczyn. Czynnikiem uniemożliwiającym zaistnienie komunikacji jest istnienie dystansów językowo-kulturowych, wynikające z przynależności do różnych wspólnot komunikacyjnych i kulturowych, czyli niezajomości tego samego języka naturalnego lub innego systemu znaków, służącego wyrażaniu i przekazywaniu różnego rodzaju treści mentalnych.

Pierwszą typologię rodzajów tłumaczenia stworzył Roman Jakobson (1959). Wyróżnił on trzy podstawowe typy tłumaczenia:

- a. przekład „wewnątrzjęzykowy” (*intralingwalny*), inaczej *transpozycja*, polegający na użyciu różnych znaków tego samego języka w celu wyrażenia tej samej treści.
- b. przekład międzyjęzykowy (*interlingwalny*), *translacja*, nazywany także przekładem właściwym.
- c. przekład intersemiotyczny, czyli *transmutacja*, polegający na interpretacji znaków językowych za pomocą znaków innych systemów semiotycznych, jak malarstwo, film czy muzyka.

1. Czym nie jest tłumaczenie symultaniczne kabinowe – konfrontacja z innymi odmianami translacji

Tłumaczenie pisemne a tłumaczenie ustne

Dwoma podstawowymi formami przekładu interlingwalnego w ujęciu klasycznym są tłumaczenie ustne i tłumaczenie pisemne. Tłumaczenie symultaniczne klasyfikowane jest jako jedna z odmian przekładu ustnego, w związku z tym, wraz z innymi odmianami tłumaczenia ustnego, współdzielili szereg cech odróżniających je od przekładu pisemnego.

O różnicach pomiędzy tłumaczeniem pisemnym i ustnym mówił już Friedrich Schleiermacher (1768-1834), twierdząc, iż obie formy mają wprawdzie

wiele cech wspólnych, jednak odróżniają je od siebie takie czynniki, jak dziedzina, a co za tym idzie typy tekstów, będących przedmiotem tłumaczenia: „Der Dolmetscher nämlich verwaltet sein Amt in dem Gebiete des Geschäftslebens, der eigentliche Uebersetzer vornämlich in dem Gebiete der Wissenschaft und Kunst“ (cyt. za Wilss 1977: 33 i nast.). Wynikiem tak postrzeganej przynależności obu form translacji do różnych sfer życia jest, zdaniem Schleiermache-ra, całkowicie odmienna specyfika procesów tłumaczenia pisemnego i ustnego. Przekład tekstów naukowych i artystycznych wymaga od tłumacza włączenia procesów kognitywnych, podczas gdy tłumaczenie tekstów handlowych czy komunikacji codziennej to według autora proces niemalże wyłącznie mechaniczny. (por. Störig 1973: 41-43, Wilss 1977:33 i nast.). Obecnie powyższe przekonanie ma niewielu zwolenników, jednak kryterium ustności i pisemności nadal wymieniane jest w wielu publikacjach jako najważniejsze przy podziale dwóch głównych typów translacji. Znajduje to zresztą odbicie w polskiej terminologii, w której dla nazwania obu typów stosowane są właśnie określenia: tłumaczenie *ustne* i *pisemne*.

Inni badacze translacji dostrzegali kolejne, nie mniej istotne wyróżniki. W definicjach tłumaczenia ustnego i pisemnego Ottona Kadego (1968:35) czynnikami różnicującymi obie formy translacji, obok pisemności i ustności, są dostępność, a co za tym idzie możliwość kontroli i korekty. Twórcy teorii skoposu Katharina Reiss i Hans Vermeer (1984), a później również Michael Schreiber (1993) za najważniejszą różnicę między tłumaczeniem pisemnym a ustnym uważają „korygowalność” (*Korrigierbarkeit*), rozumianą jako potencjalna możliwość dokonania korekty tekstu przekładu przez tłumacza, po zakończeniu działania translacyjnego (1984: 11 i dalej). Sylvia Kalina (1998: 17-20) w przedstawionej przez siebie liście cech odróżniających tłumaczenie pisemne od tłumaczenia ustnego, na pierwszym miejscu wymienia takie indykatory jak:

- a. kompletność vs. fragmentaryczność tekstu wyjściowego: W momencie rozpoczęcia tłumaczenia pisemnego tekst wyjściowy charakteryzuje kompletność, natomiast w sytuacji tłumaczenia ustnego tekst wyjściowy ma formę jedynie fragmentaryczną, lub jest w taki sposób prezentowany
- b. jednorazowość i ulotność vs. ciągłość i dostępność tekstu wyjściowego: Jednorazowość prezentacji to cechy zarówno tekstu wyjściowego jak i jego translatu w tłumaczeniu ustnym, w przeciwieństwie do stałej i nieprzerwanej prezencji tekstu wyjściowego oraz materialnej formy tekstu docelowego w sytuacji tłumaczenia pisemnego
- c. rodzaj i zakres przygotowania tłumacza: W procesie przekładu pisemnego tłumacz ma możliwość nabywania i pogłębiania wiedzy z danej dziedziny przed, a także w trakcie wykonywania tłumaczenia. Tłumacz ustny bazuje

głównie¹ na wiedzy zdobytej przed rozpoczęciem działania translacyjnego.

- d. sposób rozwiązywania problemów: W procesie tłumaczenia pisemnego problemy translacyjne związane z terminologią, spójnością tekstu wyjściowego, czy cechami adresatów tekstu, są identyfikowane i z reguły również rozwiązywane jeszcze przed rozpoczęciem działania translacyjnego. Tłumacz ustny konfrontowany jest z nimi na bieżąco i w taki sposób musi sobie z nimi radzić. Przejęzyczenia i błędy tłumacza pozostają z reguły niezauważone przez odbiorców tekstu przekładu w sytuacji tłumaczenia pisemnego, ponieważ ma on możliwość wielokrotnego korygowania i redagowania tekstu przekładu, zanim jego wersja ostateczna trafi do rąk odbiorców finalnych. Tłumacz ustny tworzy tekst docelowy jednorazowo, w obecności wszystkich uczestników aktu komunikacji², w związku z czym wszelkie poprawki i przejęzyczenia są przez nich rejestrowane.
- e. czas: tłumacz ustny, nie mając do dyspozycji materiałów pomocniczych³, pracuje w tym samym okresie czasu z dwudziestoczekrotnie większą wydajnością niż tłumacz pisemny wyposażony w liczne pomoce (Kautz 2000:287).
- f. sytuacja komunikacyjna: W przypadku tłumaczenia ustnego wszyscy uczestnicy danego układu translacyjnego osadzeni są we wspólnej sytuacji komunikacyjnej, charakteryzującej się jednością czasu, miejsca oraz przebiegu wydarzeń. Natomiast tłumacz pisemny nie może przewidzieć wszystkich możliwych sytuacji, w jakich nastąpi odbiór tekstu przekładu, nie posiada również wiedzy dotyczącej odbiorców finalnych. Często również nie są mu do końca znane warunki, w jakich powstawał tekst wyjściowy (Kalina 1998: 17-18). Wynikiem ostatniej różnicy jest z jednej strony całkowicie odmienny sposób odbioru i interpretacji tekstu wyjściowego, z drugiej odmiennie strategie tworzenia tekstu docelowego. Rozumienie i interpretacja tekstu wyjściowego przez tłumacza pisemnego oparte są w głównej mierze na informacjach zawartych w tekście. Ma on wprawdzie możliwość zasięgnięcia informacji od samego autora tekstu lub z dodatkowych źródeł, nie może jednak obserwować na bieżąco procesu tworzenia TW oraz wpływających na ten proces czynników. Tłumacz ustny, tworząc tekst docelowy, dostosowuje go do potrzeb i oczekiwań jego konkretnych, aktualnych adresatów. Dzięki bezpośredniemu kontakto-

¹ Tłumacze ustni są również z reguły wyposażeni w takie pomoce jak słowniki, czy laptopy z dostępem do internetu. Jednak mogą z nich korzystać jedynie w bardzo ograniczony sposób, z powodu presji czasu, będącej charakterystyczną cechą wszystkich tłumaczeń ustnych.

² W pewnych sytuacjach, na przykład podczas tłumaczenia tele- lub videokonferencji uczestników komunikacji dzieli wprawdzie dystans przestrzenny, jednak nie przyczynia się on do powstania dystansu komunikacyjnego.

³ Tłumacz ustny może wprawdzie dysponować materiałami pomocniczymi, jednak możliwość korzystania z nich jest ograniczona.

wi z nimi i natychmiastowemu feed-backowi⁴, może na bieżąco dokonywać ewentualnych poprawek i zmian na tekście docelowym.

W tej konfrontacji dwóch głównych form translacji można powołać się również na prace Salevsky (1998), według której różnice między tłumaczeniem ustnym a pisemnym dotyczą przede wszystkim procesów rozumienia tekstu wyjściowego przez tłumacza. Natomiast Danica Seleskovitch (1977:18) za najważniejszą różnicę uważa rolę, jaką w procesie tłumaczenia i interpretowania tekstu wyjściowego odgrywają procesy kognitywne oraz wiedza tłumacza.

Jako podsumowanie wszystkich powyższych rozważań posłużyć może poniższa tabela, zawierająca przegląd różnic pomiędzy tłumaczeniem pisemnym a tłumaczeniem ustnym (Kautz 2000:288, tłum. K.Tymoszuk):

Typologia tłumaczeń ustnych

Jak wspomniano wcześniej, tłumaczenie symultaniczne kabinowe jest jedną z odmian translacji ustnej. Tłumaczenie ustne jest jednak pojęciem bardzo szerokim, a w jego obrębie można wyodrębnić szereg form i odmian, w zależności różnorodnych parametrów, charakteryzujących proces translacji. Poniżej przedstawiony zostanie (z konieczności skrócony) wybór możliwych klasyfikacji tłumaczenia ustnego.

Pierwszym kryterium podziału jest *sposób* tłumaczenia, czyli długość oraz stopień wzajemnego nakładania się fragmentów tekstu wyjściowego i docelowego. Pod tym względem wyróżnia się dwie podstawowe formy, tłumaczenie konsekutywne i tłumaczenie symultaniczne.

Tabela 1. Różnice pomiędzy tłumaczeniem pisemnym a tłumaczeniem ustnym

TŁUMACZENIE PISEMNE	TŁUMACZENIE USTNE
Tekst wyjściowy i docelowy nie powstają w tej samej sytuacji komunikacyjnej, dlatego nie ma miejsca bezpośredni, wzajemny feed-back z adresatem	Tekst wyjściowy i docelowy powstają w tej samej sytuacji komunikacyjnej, dlatego ma miejsce z reguły pośredni (czasami pośredni) feed-back z adresatem (interakcja)
Tłumaczenie stosunkowo małych ilości tekstu na jednostkę czasu	Tłumaczenie dużych ilości tekstu na jednostkę czasu
Przygotowanie i korzystanie z materiałów dodatkowych: przed i w trakcie pracy; głównie na podstawie pojedynczych słów w tekście	Przygotowanie i korzystanie z materiałów dodatkowych: przed rozpoczęciem pracy; głównie na podstawie stanu wiedzy tłumacza
Konieczne jest dobre wyposażenie tłumacza w dodatkowe źródła informacji i programy do edycji tekstów	Możliwość wyposażenia w materiały pomocnicze jest znacznie mniejsza
Tekst wyjściowy jest stale dostępny; istnieje możliwość szczegółowej analizy	Tekst wyjściowy jest „ulotny”; możliwa jest jedynie miejscowa, jednorazowa analiza tekstu
Teks docelowy jest stale konfrontowany z tekstem wyjściowym	Brak możliwości porównania z tekstem wyjściowym
Możliwość redakcji i korekty: dobra, nawet błędny przekład początkującego tłumacza może być użyteczny, po nanieleniu na niego poprawek przez redaktora	Możliwość redakcji tekstu przekładu: niewielka. Przekład ustny musi być użyteczny, nikt nie może skorygować go później
Typowy jest filologiczno-syntetyczny sposób pracy (pożądane są kompletność i dokładność; słowa są najmniejszymi jednostkami stanowiącymi podstawę rozumienia TW i tworzenia TD	Z powodu warunków tworzenia tekstu docelowego, konieczny jest holistyczny sposób pracy (w pewnych okolicznościach częściowe streszczanie i/lub skracanie); nie słowa, lecz sens, jaki ze sobą niosą, stanowi podstawę rozumienia TW i tworzenia TD
Niezbędna jest umiejętność rozumienia tekstów czytanych	Niezbędna jest umiejętność rozumienia tekstów słuchanych
Presja czasu jest mniejsza; często możliwa jest indywidualna organizacja czasu pracy	Presja czasu jest nieustannie wysoka; brak możliwości indywidualnej organizacji czasu pracy
Wymagania w stosunku do poziomu językowego tekstu przekładu mogą być wysokie, ponieważ istnieje możliwość redakcji	Wymagania w stosunku do poziomu językowego tekstu przekładu muszą (powinny!) być mniejsze, ponieważ tworzenie go odbywa się w sposób bezpośredni i spontaniczny, a możliwość korekty nie istnieje, lub jest bardzo ograniczona

Źródło: Kautz 2000:288, tłum. K.Tymoszuk

⁴ Feed-back nie jest możliwy w przypadku wszystkich form tłumaczenia ustnego, o czym jeszcze będzie mowa w dalszej części pracy.

Tłumaczenie konsekwentne, nazywane również następczym, jest najstarszym i najbardziej naturalnym rodzajem translacji. Dowodem na to jest fakt, iż próby stosowania go podejmowane są spontanicznie przez osoby władające w stopniu komunikatywnym dwoma językami, nawet przez dzieci. Ta forma translacji polega na tłumaczeniu fragmentów części tekstu wyjściowego w przerwach lub po zakończeniu jego prezentacji. Według Danicy Seleskovitch (1988:32) fragmenty podlegające procesowi tłumaczenia mogą mieć długość od kilku sekund do kilku minut. Ich długość zależy od potrzeb związanych z daną sytuacją komunikacyjną i jest zarazem jednym z parametrów podziału wewnętrznego tłumaczenia konsekwentnego, na takie *ilościowe typy*, jak: tłumaczenie konsekwentne przerywane i tłumaczenie konsekwentne całościowe (Żmudzki 1995:200 i nast.). Warunkiem udanego tłumaczenia, zwłaszcza dłuższych fragmentów tekstu wyjściowego, jest w technice konsekwentnej właściwe zapamiętanie i odtworzenie sensu przekładanej wypowiedzi. Z tego względu do niezbędnych czynników charakteryzujących pracę tłumacza konsekwentnego zaliczyć należy zapamiętywanie, wspierane właściwą motywacją i najwyższą koncentracją, możliwą dzięki odpowiedniej dyspozycji psychofizycznej tłumacza (Żmudzki 1995:109 i nast.). Dodatkowe wsparcie w procesie zapamiętywania – zwłaszcza w przypadku tłumaczenia dłuższych fragmentów – stanowią odpowiednio sporządzone notatki, których rolę Danica Seleskovitch porównuje do przysłowio- wych supełków na chusteczce do nosa (Seleskovitch 1988:40).

Drugim z kryterium podziału tłumaczenia konsekwentnego jest typ transferu treści wyrażonych w języku wyjściowym do języka docelowego, rozumiany jako globalna strategia realizacji zadania translacyjnego. W oparciu o to kryterium można wyróżnić następujące *jakościowe typy* tłumaczenia konsekwentnego: tłumaczenie konsekwentne symulacyjne, tłumaczenie konsekwentne deskryptywne, tłumaczenie konsekwentne syntetyczne oraz tłumaczenia konsekwentne eksplikatywne (Żmudzki 2008a:80 i nast.).

Tłumaczenie symultaniczne to drugi typ, wyróżniony według kryterium sposobu. Jako właściwy przedmiot niniejszej rozprawy zostanie ono szczegółowo scharakteryzowane w dalszej części artykułu.

Tłumaczenie konferencyjne, przeciwstawiane jest innym typom w oparciu o całą listę kryteriów, stanowiących zarazem jego cechy charakterystyczne. Do roku 1984 posługiwano się jedynie definicją negatywną, informującą, jakich form translacji nie można nazwać tłumaczeniem konferencyjnym. W tymże roku Międzynarodowe Stowarzyszenie Tłumaczy Konferencyjnych, w skrócie AIIC (Association Internationale des Interprètes de Conférence), na sympozjum poświęconym przyszłości zawodu tłumacza konferencyjnego, stworzyło następującą definicję roboczą, obowiązującą do dzisiaj:

“A Conference Interpreter is a person who by profession acts as a responsible linguistic intermediary (alone or more often as a member of a team) in a formal or informal conference or conference-like situation, thanks to his or her ability to provide simultaneous or consecutive oral interpretation of participants’ speeches, regardless of their length and complexity.” (AIIC 1984:21).

Za cechy dystynktywne tłumaczenia konferencyjnego, w oparciu o definicję AIIC uznać należy: profesjonalizm, równy stopień opanowania obu podstawowych technik tłumaczenia ustnego: techniki konsekwentnej i techniki symultanicznej, umiejętność przekładu tekstu niezależnie od jego długości i złożoności, oraz ramy sytuacyjne dające się zaklasyfikować jako konferencja.

Kolejnym kryterium podziału tłumaczeń ustnych jest *kierunek*, czyli określenie, z jakiego na jaki język tłumacz dokonuje przekładu oraz tego, czy tłumaczenie odbywa się w jedną czy w obie strony. Międzynarodowe Stowarzyszenie Tłumaczy Konferencyjnych wyróżnia języki aktywne, czyli takie, na które tłumacz może dokonywać przekładu. Należą do nich język A, czyli język ojczysty tłumacza, oraz język (bądź języki) B, opanowany przez tłumacza w stopniu idealnym. Drugą grupę stanowią języki pasywne, czyli takie, które tłumacz rozumie w pełni i z których dokonuje przekładu. AIIC zalicza je do grupy języków C.⁵ Najczęstszą sytuacją i zalecanym kierunkiem jest tłumaczenie z języka B na język A. Jest to stanowisko prezentowane zarówno przez tłumaczy praktyków, jak również przez teoretyków przekładu. Tłumaczenie z języka A na język B nosi nazwę tłumaczenia *retour*.

W przypadku tłumaczenia jednostronnego, *unilateralnego*, proces przekładu odbywa się z jednego języka X, będącego stale językiem wyjściowym, na drugi język Y, będący stale językiem docelowym, czyli w jednym kierunku. Tłumaczenie dwustronne, *bilateralne*, odbywa się w obu kierunkach. Język X i język Y występują zatem w jednej i tej samej sytuacji komunikacyjnej zarówno w roli języka wyjściowego, jak również języka docelowego. W oparciu o kryterium kierunku wyróżniane jest również tłumaczenie dwustopniowe, nazywane tłumaczeniem *relay*. Dwustopniowość procesu przekładu polega na tłumaczeniu tekstu wyjściowego na główny język konferencji, nazywany językiem *pivot*, a następnie na tłumaczeniu z tego języka na inne języki docelowe.

Za kolejny parametr klasyfikacji tłumaczeń ustnych należy uznać *ramy sytuacyjno-instytucjonalne*, tworzące dany układ translacyjny. Pod tym względem wyróżnić można między innymi wspomniane wcześniej tłumaczenie konferencyjne, tłumaczenie środowiskowe, tłumaczenie sądowe oraz tłumaczenie medialne.

Tłumaczenie środowiskowe, ang. *community interpreting*, niem. *Behördendolmetschen*, to typ przekładu ustnego, mający miejsce w kontekście

⁵ por. <http://www.aiic.net/glossary>.

instytucjonalnym, podczas rozmów w organach administracyjnych, placówkach medycznych, społecznych i szkołach. Wadensjö (1998:49) definiuje tłumaczenie środowiskowe jako: „Interpreting carried out in face-to-face encounters between officials and laypeople, meeting for a particular purpose at a public institutions”.

Określenie *tłumaczenie sądowe* odnosi się do procesów ustnego i pisemnego tłumaczenia tekstów tworzonych w języku specjalistycznym, którym posługują się prawnicy. B. Wróblewski (1948:54) podzielił go na „język prawny” i „język prawniczy”. Językiem prawnym określa technolekt, w którym tworzone są akty prawodawcze, natomiast język prawniczy to język używany przez środowiska, związane z prawem, takie jak sędziowie, adwokaci czy urzędnicy administracji. W oparciu o najnowszą klasyfikację, w przekładzie sądowym mamy do czynienia z „językiem prawniczym praktyki orzeczniczej” (Jopek-Bosiacka 2008: 210). Ustne tłumaczenie sądowe odbywa się w sytuacji postępowań sądowych i *quasi-sądowych* i w polskim systemie sędziowskim wykonywane jest przez tłumaczy przysięgłych. Cechą charakterystyczną takiego modelu komunikacyjnego jest wysoki stopień skonwencjonalizowania i sformalizowania. A. Jopek-Bosiacka mówi w tym przypadku o „rytualizacji działań werbalnych i niewerbalnych” (Jopek-Bosiacka 2008:222). Tłumaczowi sądowemu stawia się w związku z tym szczególne wymagania. Poza doskonałą znajomością języka wyjściowego i docelowego, wymaga się od niego także „wiedzy ogólnej oraz wiedzy specjalistycznej w zakresie właściwości dyskursu prawnego, konwencji tekstowych, a także znajomości procedury sądowej i prawa materialnego oraz zasad etyki zawodowej” (Jopek-Bosiacka 2008:229).

W oparciu o kryterium ram sytuacyjnych wyróżnić można także kolejny typ: *tłumaczenie medialne*, inaczej *audiowizualne*. Z uwagi na fakt współdziałania w procesie komunikacji językowej różnorodnych mono-, inter- oraz multimedialnych nośników informacji, w najnowszych publikacjach (Tomaszkiewicz 2008, Żmudzki 2008b) postuluje się wprowadzenie terminu *tłumaczenie intermedialne*, lub *audiomedialne*. I. Kurz (1998) biorąc pod uwagę jedynie kryterium ram sytuacyjnych definiuje tłumaczenie medialne jako współdziałanie tłumacza w telewizyjnych (rzadziej radiowych) programach na żywo. Według M. Carroll tłumaczenie ustne audiowizualne obejmuje takie odmiany jak:

- a. tłumaczenie ustne programów dokumentalnych, dzienników telewizyjnych, wywiadów, połączone z przekładem w postaci napisów (ang. *live subtitling, revoicing*)
- b. tłumaczenie ustne napisów filmowych (cyt. za Tryuk 2007:197).

Natomiast najczęściej wymienianymi formami tłumaczenia intermedialnego, usytuowanego w ramach sytuacyjnych tłumaczenia medialnego są „Voice-over-Translation” (Żmudzki 2008:339) pole-

gające na ustnym odczytywaniu przez jednego lektora sekwencji dialogowych wypowiedzianych przez różnych mówców w formie tak zwanego *revioicingu*, „Schriftdolmetschen” (*speech-to-text-conversion*) polegające na stenografowaniu sekwencji ustnych w celu ich symultanicznej wizualizacji dla osób niesłyszących⁶ (Gerzymisch-Arbogast 2008:15), tłumaczenie napisów filmowych, w przypadku którego Nir (1984:91, cyt za Gerzymisch-Arbogast 2008:7) wyróżnia aż trzy różne przekazy (*triple adaption*)⁷ oraz stanowiąca pewnego rodzaju przeciwieństwo w stosunku do *Schriftdolmetschen* audiodeskrypcja, polegająca na werbalizacji wszystkich niewerbalnych elementów filmu lub programu, takich jak wygląd i mimika postaci czy scenografia, dla osób niewidomych (Gerzymisch-Arbogast 2008:12).

Na podstawie kolejnego parametru jakim jest *typ interakcji i dyskursu*, tłumaczenie ustne podzielić można na dwa główne typy: *tłumaczenie monologowe* i *tłumaczenie dialogowe*. Tłumaczenie monologowe to prawie zawsze tłumaczenie konferencyjne, głównie symultaniczne. W sytuacji tłumaczenia monologowego tłumacz przekłada dłuższe teksty przemówień, wykładów lub prezentacji. W sytuacji ustnego tłumaczenia rozmów, debat, dyskusji czy dialogów mówi się o tłumaczeniu dialogowym, w języku polskim nazywanym również *przekładem słowa żywego*, w języku niemieckim *Verhandlungsdolmetschen* lub *Gesprächsdolmetschen* (Matyssek 1989, Feldweg 1996). Tłumaczenie dialogowe wykonywane jest zarówno sposobem konsekwentnym, jak również symultanicznym *szeptanym*.

Kolejnym typem tłumaczenia ustnego jest *tłumaczenie języka migowego*, czyli przekład tekstów z języka migowego na dany język foniczny i odwrotnie lub z jednego języka migowego na inny. Tłumaczenie migowe wykonywane jest zarówno techniką konsekwentną, jak również symultaniczną i stosowane jest niemalże we wszystkich dziedzinach życia, w jakich uczestniczą osoby niesłyszące. Najwięcej tłumaczeń języka migowego wykonywanych jest w dla służb publicznych oraz organów państwowych i administracyjnych. W ostatnich latach wzrosła jednakże liczba tłumaczeń tego typu wykonywanych dla sektora edukacyjnego oraz w ramach coraz liczniejszych kongresów i konferencji z udziałem osób niesłyszących (Grbić: 1998).

Ostatnie istotne kryterium podziału tłumaczeń ustnych to *obszar tematyczny*, jakiego dotyczą tłumaczone teksty. Podziału tekstów z perspektywy translatorycznej dokonuje Michael Schreiber (1993:84), wyróżniając dwa podstawowe typy: teksty pragmatyczne, do grupy których zalicza teksty informatywne i apelatywne, oraz teksty li-

⁶ Metoda ta znajduje zastosowanie nie tylko w tłumaczeniu medialnym, obejmującym filmy i programy telewizyjne emitowane na żywo, jak debaty parlamentarne czy imprezy sportowe, lecz także w ramach tłumaczenia środowiskowego (Gerzymisch-Arbogast 2008:15).

⁷ „Triple adaption” w tłumaczeniu napisów filmowych obejmuje według Nira: przekaz z jednego języka do drugiego, przekaz z formy ustnej dialogu do formy pisemnej napisów, oraz z tekstu całościowego do jego skróconej na potrzeby napisów wersji (1984:91, cyt za Gerzymisch-Arbogast 2008:7).

terackie, spełniające funkcje ekspresywną. Analogicznie wyróżnia on także dwa typy tłumaczenia: *tłumaczenie pragmatyczne* i *tłumaczenie literackie*. Tłumaczenie ustne jest w zasadzie wyłącznie tłumaczeniem pragmatycznym⁸. Dotyczy ono zatem tekstów informatywnych i apelatywnych o różnorodnej tematyce. Z wyłączeniem kilku wyjątków, na przykład kurtuazyjnych rozmów tłumaczonych bilateralnie, wszystkie te tłumaczenia, także tłumaczenia biznesowe, należy zaklasyfikować jako tłumaczenia specjalistyczne. Zgodnie z definicją Lukszyna (2002:48), tekst specjalistyczny jest „produktem języka specjalistycznego, a więc bazującego na języku naturalnym systemu semiotycznego wykorzystywanego przez grono specjalistów w komunikacji zawodowej do porozumiewania się w odniesieniu do określonych tematów specjalistycznych”. Odnosząc się do powyższej definicji można stwierdzić, iż w obliczu stale dokonującego się postępu społeczno-gospodarczego i technologicznego, wraz z powstawaniem nowych dziedzin i rozgałęzianiem się starych, także w poszczególnych nacjelektach i technolektach dokonują się zmiany niezbędne w celu opisania nowych obszarów rzeczywistości. Dwóch partnerów komunikacyjnych, czy to w komunikacji bezpośredniej czy pośredniczonej, wymieniając informacje na określony temat, zawsze, świadomie lub nie, operuje przy tym słownictwem z obszaru danego języka specjalistycznego. Każdy użytkownik języka dysponuje w swoim leksykonie mentalnym elementami określonych kilku lub kilkunastu technolektów⁹ i aktywuje je w zależności od potrzeb danej sytuacji komunikacyjnej. Taka znajomość języka specjalistycznego możliwa jest jednak na różnych poziomach zaawansowania. Przeciętny użytkownik języka posługuje się poszczególnymi technolektami w zależności od stopnia swojej znajomości danej dziedziny życia. Natomiast od tłumacza deklarującego posiadanie kompetencji tłumaczeniowej w zakresie danego języka specjalistycznego, czyli „specjalizowanie się” w nim, oczekuje się dogłębnej znajomości słownictwa, kolokacji i struktur zdaniowych dla niego typowych. Najczęściej wymieniane typy tłumaczeń specjalistycznych to tłumaczenia prawnicze, ekonomiczne, medyczne i techniczne. Jednak w rzeczywistości trudno znaleźć tłumacza praktyka, który swoją „specjalizację” określałby w sposób tak ogólny. Na mnogość i złożoność typów tłumaczeń specjalistycznych, związane z nimi trudności w dydaktyce tłumaczenia i sposób określenia zakresu kompetencji tłumaczeniowej zwraca również uwagę Krzysztof Hejwowski (2001:178), pisząc: „Nawet jeśli, kierując się aktu-

alną sytuacją rynkową, zdecydujemy się uczyć ich (studentów – przyp. K.Tymoszuk) języka ekonomii, prawa i techniki, to przecież musimy rozumieć, że mamy do czynienia z ogromnymi „superdziedzinnami”, w ramach których występuje wiele różnych języków specjalistycznych, takich jak język bankowości, język giełdowy, język prawa międzynarodowego, język prawa karnego, język informatyki, budownictwa, ciepłownictwa itd.”.

2. Czym jest tłumaczenie symultaniczne kabinowe – definicja i specyfika

Definicja i rodzaje tłumaczenia symultanicznego

Tłumaczenie symultaniczne to obecnie najczęściej stosowana, choć najmłodsza¹⁰ technika tłumaczenia ustnego. Pomimo faktu, iż w dzisiejszym świecie trudno byłoby wyobrazić sobie organizację konferencji czy spotkania międzynarodowego bez zaangażowania tłumaczy symultanicznych, w literaturze można napotkać sprzeczne oceny tej techniki. Według jednej grupy teoretyków przekładu „symultanka” jest najbardziej spektakularną formą tłumaczenia ustnego, a osoby wykonujące ją znajdują się na samym szczycie zawodów związanych z translacją (por. Pöschhacker 1998:301). Inni przeciwnie, za czynność trudniejszą uważają tłumaczenie konsekwentne, jako odmianę wymagającą dogłębniejszej analizy tekstu oryginału i lepszej znajomości tematyki (por. Feldweg 1996:30). Również tłumacze praktycy często całkowicie odmiennie oceniają tłumaczenie symultaniczne i konsekwentne. Trudno również odnaleźć w literaturze translatorskiej wyczerpującą definicję tego typu translacji. Najczęściej przytaczaną definicją jest ta, którą podaje Międzynarodowe Stowarzyszenie Tłumaczy Konferencyjnych (AIIC). Brzmi ona:

“In simultaneous mode, the interpreter sits in a booth with a clear view of the meeting room and the speaker and listens to and simultaneously interprets the speech into a target language. Simultaneous interpreting requires a booth (fixed or mobile) that meets ISO standards of acoustic isolation, dimensions, air quality and accessibility as well as appropriate equipment (headphones, microphones).” (<http://www.aiic.net/glossary>)

Powyższa definicja odnosi się jednak wyłącznie do jednej formy tłumaczenia symultanicznego, której realizacja związana jest z odpowiednim wyposażeniem technicznym oraz określonymi ramami sytuacyjnymi, charakterystycznymi dla tłumaczenia konferencyjnego. Natomiast w praktyce tłumacze-

⁸ Przypadki ustnego tłumaczenia tekstów literackich są sytuacją niezwykle rzadką w praktyce tłumaczeniowej. Na podstawie rozmów przeprowadzonych z tłumaczami praktykami, autorka może tutaj przytoczyć jedynie przykład zacytowania fragmentu tekstu literackiego w wypowiedzi tłumaczonej ustnie. Jeżeli jednak cytat taki użyty jest przez twórcę tekstu wyjściowego spontanicznie, przetłumaczenie go z góry skazane jest na niepowodzenie, z uwagi na wspomniane wcześniej determinanty przekładu ustnego.

⁹ Ilość języków specjalistycznych, jakimi może dysponować dany użytkownik języka uzależniona jest od wielu czynników, takich jak wykonywany zawód, zakres zainteresowań oraz ogólny poziom intelektualny.

¹⁰ Po raz pierwszy technika symultaniczna została wykorzystana na *International Labour Conference* w Genewie w roku 1927, jednak za jej prawdziwy światowy debiut uważa się Procesy Norymberskie w latach 1945-49. Więcej informacji o historii i rozwoju techniki symultanicznej oraz obszerne dane bibliograficzne w: Kurz 1996 i Feldweg 1996

niowej technika symultaniczna stosowana jest nie tylko w tłumaczeniu konferencyjnym, ale również w tłumaczeniu środowiskowym, sądowym, medialnym czy tłumaczeniu języka migowego, a jej użycie nie ogranicza się jedynie do tłumaczenia unilateralnego, lecz bardzo często obywają się także w sposób bilateralny¹¹.

W celu wyczerpującego ujęcia definicyjnego tłumaczenia symultanicznego, należy wyróżnić jego następujące odmiany (Pöchhacker 2004:19 i nast.):

- a. tłumaczenie symultaniczne z wykorzystaniem specjalistycznego sprzętu w dźwiękoszczelnej kabinie (*spoken language interpreting with the use of simultaneous interpreting equipment in a sound-proof booth*)
- b. tłumaczenie szeptane (*whispered interpreting, whispering*),
- c. odmiany tłumaczenia multimedialnego, realizowane w czasie rzeczywistym:
 - i. tłumaczenie z kartki (*sight interpreting* lub *SI with text*), oraz stanowiący niejako jego odwrotność
 - ii. transfer komunikacji ustnej na tekst pisemny (*Schriftdolmetschen*).

Wszystkie powyższe formy charakteryzuje wspólna cecha równoczesności procesów recepcji tekstu wyjściowego i prezentacji tekstu docelowego przez tłumacza, różnią je natomiast pewne elementy ram sytuacyjnych towarzyszących procesowi tłumaczenia lub rodzaj utrwalenia tekstu wyjściowego.

Ponieważ przedmiotem rozważań w niniejszym artykule jest pierwsza z wymienionych powyżej odmian tłumaczenia właściwego, to jej poświęcona zostanie jego dalsza część.

Tłumaczenie symultaniczne kabinowe – charakterystyka

Tłumaczenie symultaniczne *kabinowe* jest najczęściej stosowaną formą tłumaczenia symultanicznego i właśnie do niej odsyła nas definicja AIIC. Do jego zaistnienia niezbędne jest odpowiednie wyposażenie techniczne, w którego skład wchodzi dźwiękoszczelna, z reguły dwuosobowa kabina tłumaczeniowa z słuchawkami i mikrofonem dla tłumacza oraz specjalne odbiorniki, umożliwiające adresatom recepcję tekstu przekładu w żądanym języku docelowym. Normy, jakie powinno spełniać wyposażenie do tłumaczenia kabinowego zostały określone przez Międzynarodową Organizację Normalizacyjną ISO (*International Organization for Standardization*). Standardy ISO 2603¹² dla kabin zainstalowanych w salach konferencyjnych na stałe oraz ISO 4043¹³ dla kabin przenośnych odnoszą się między innymi do wymiarów, akustyki, wyposażenia i usytuowania kabin tłumaczeniowych. Zgodnie z tymi standardami lokalizacja kabin powinna

gwarantować pracującym w nich tłumaczom maksymalną widoczność wszystkich elementów wpływających na przebieg komunikacji oraz możliwość kontaktu wzrokowego z prezydentem tekstu wyjściowego. Nie tylko kabiny stałe, ale również przenośne powinny znajdować się w sali konferencyjnej, z reguły za słuchaczami, tak aby w zasięgu wzroku tłumacza znajdowało się podium, mówca i tablice bądź ekrany, na których część informacji prezentowana jest w formie wizualnej (tabele, wykresy, zdjęcia). Dystans dzielący kabinę od podium nie powinien przekraczać 30 metrów. W rzeczywistości standardy te są niestety rzadko przestrzegane, kabiny przenośne umieszczane są często w oddzielnym pomieszczeniu a dystans dzielący kabiny stałe od podium znacznie przekracza ten określony standardami ISO. Skutkiem dystansu przestrzennego jest pewien dystans komunikacyjny, a w pewnych sytuacjach wręcz wyobcowanie tłumacza z procesu komunikacji¹⁴, znaczne utrudnienie jego pracy, a co za tym idzie, pogorszenie jakości prezentowanego tekstu docelowego.

Zjawisko tłumaczenia symultanicznego kabinowego znamionuje szereg właściwych tylko jemu cech, którymi są:

1. równoczesność procesów kognitywnych oraz towarzyszące jej przesunięcie czasowe wynoszące średnio 3 sekundy,
2. recepcja fragmentów sensu tekstu wyjściowego
3. czasowa, ilościowa i językowa zależność tłumacza kabinowego od prezentera tekstu wyjściowego
4. izolacja i ograniczony wpływ tłumacza na przebieg komunikacji w układzie translacyjnym
5. pisemność i tempo prezentacji tekstów wyjściowych.

Każda z wymienionych powyżej cech wymaga bardziej szczegółowej analizy:

Równoczesność

Tłumaczenie symultaniczne, jak sama nazwa wskazuje (ang. *simultaneous* – równoczesny, jednoczesny) charakteryzuje się paralelnością. Dotyczy ona procesów recepcji tekstu wyjściowego i prezentacji tekstu docelowego przez tłumacza. Jest to oczywiście równoczesność pozorną, ponieważ pewne opóźnienie jest niezbędne w celu wykonania przez tłumacza skomplikowanych procesów mentalnych, związanych z tworzeniem tekstu przekładu. Przesunięcie to określane jest różnymi terminami: *décalage*, *time lag*, *ear-voice span* (w skrócie EVS). EVS było obiektem licznych badań i eksperymentów, a ich wyniki były często bardzo różne. Średnia długość *ear-voice span* to według Kautza 4 sekundy (2000:340). Oléron i Nanpon (1965/2002) wywnioskowali, iż może ona wynosić nawet do 10

¹¹ por. Pöchhacker 1994: 3.

¹² <http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/page587.htm>.

¹³ <http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/page590.htm>.

¹⁴ O wyobcowaniu tłumacza kabinowego, jego przyczynach i skutkach obszernie pisze Feldweg 1996: 93 i dalej.

sekund, Barik (1969) określił długość EVS na 2 do 3 sekund, natomiast w wyniku eksperymentów przeprowadzonych przez Lederer (1978/2002) ustalono, iż wynosi on od 3 do 6 sekund. Długość *decalage* uzależniona jest od wielu czynników, takich jak sposób, tempo prezentacji i kompleksowość tekstu wyjściowego (por. Gerver 1969), tematyka, której dotyczy tłumaczony komunikat oraz specyfika danej pary językowej¹⁵.

Pomimo przesunięcia czasowego, w tłumaczeniu symultanicznym ma miejsce pewne wzajemne nakładanie się procesów kognitywnych. Wprowadzając Seleskovitch (1998) twierdzi, iż procesy zachodzące podczas tłumaczenia symultanicznego niczym nie różnią się od procesów charakteryzujących spontaniczne tworzenie wypowiedzi, ponieważ ludzka mowa ma charakter ciągły a spontaniczne tworzenie wypowiedzi, podobnie jak tłumaczenie symultaniczne, składa się z dwóch nakładających się, naprzemiennych procesów: powstawania pewnych treści w umyśle i artykułowania ich. Według Seleskovitch jedyną różnicą jest pochodzenie tych idei, gdyż tłumacz symultaniczny ma za zadanie artykułowanie treści pochodzących z zewnątrz (Seleskovitch 1998:34). Jednakże ujęcie to jest zbyt proste, czego dowodzą na przykład wyniki badań porównawczych (Treisman 1965, Anderson 1994, cyt.za: Pöschhacker 2004:117), dotyczących tłumaczenia symultanicznego i powtarzania tekstu prezentowanego w tym samym języku (tzw. *shadowing*). Obiektem badań była długość latencji w obu przypadkach, a w ich wyniku stwierdzono, iż EVS w przypadku tłumaczenia symultanicznego jest dłuższy o 1-2 słowa, czyli około 2 sekundy. Według D. Gervera (1969) wynik ten potwierdza założenie, iż nakłady kognitywne związane z wykonaniem obu tych czynności są różne. Na proces *shadowing'u* składają się: „[...] analysis of the auditory input at the level of the phoneme, syllable, or word, and direct recoding in terms of the articulatory movements required to produce the sounds just heard”. (Gerver 1969:64). Natomiast proces tłumaczenia symultanicznego obejmuje większą liczbę operacji, co związane jest głównie z koniecznością zmiany kodu językowego. Skoro zatem na tłumaczenie symultaniczne składają się liczniejsze i bardziej skomplikowane procesy kognitywne niż na *shadowing*, to tym bardziej nie może być ono porównywane do procesów wyrażania własnych myśli, chociażby z uwagi na fakt, iż w przypadku spontanicznego wypowiadania się wyłączone są wszelkie procesy recepcyjne.

Procesy kognitywne

Jak wspomniano, na proces tłumaczenia symultanicznego składa się szereg czynności i procesów myślowych, których przebieg charakteryzuje się wzajemną paralelnością. Właśnie owa

paralelność oraz leżące u jej podstawy procesy kognitywne wzbudzały największe zainteresowanie translatoryków już od połowy lat sześćdziesiątych dwudziestego wieku (Kurz 1998b: 125). Operacje kognitywne zachodzące w ludzkim mózgu nie podlegają bezpośredniej obserwacji, dlatego ich specyfika oraz przebieg długo pozostawały tajemnicą dla badaczy translacji, którzy na określenie takiego stanu rzeczy stosowali metaforę czarnej skrzynki, *black box* (Prunč 2007:184). Jedną z prób ich zgłębienia była, zaczerpnięta z psychologii, metoda introspekcji. Stosując tak zwane protokoły głośnego myślenia (*LD-Protkolle, TAPs*), snuto hipotezy dotyczące procesów, zachodzących „w głowach” tłumaczy na podstawie artykułowanych przez nich, własnych refleksji towarzyszących czynności tłumaczenia (Kring 1986, Lörscher 1987, Kußmaul 1995). W późniejszej fazie metodę introspekcji, stosowaną w odniesieniu do tłumaczenia pisemnego, uzupełniono także retrospekcją, w celu zgłębienia operacji towarzyszących tłumaczeniu ustnemu. Metoda ta, podobnie jak introspekcja, oparta jest na wyrażaniu i opisie własnych decyzji translatorskich przez tłumaczy, lecz już po zakończeniu procesu translacji (Żmudzki 1995, 1998). Wynikiem zainteresowania wymiarem kognitywnym translacji były modele, mające na celu przedstawienie i opis procesów towarzyszących tłumaczeniu ustnemu, w tym także symultanicznemu.

Effort Modell autorstwa Daniela Gile'a (1995:159-190), oparty jest na założeniu badacza, iż wykonywanie tłumaczenia wymaga określonych nakładów energii mentalnej, natomiast w sytuacji tłumaczenia symultanicznego dostępność tej energii zostaje w znacznym stopniu ograniczona czynnikiem czasu. W swoim modelu Gile przedstawia schemat obejmujący cztery podstawowe czynności (*efforts*), składające się na proces tłumaczenia symultanicznego (SI).

$$SI = L + P + M + C$$

Są to: L – słuchanie i analiza tekstu wyjściowego obejmująca operacje recepcyjne począwszy od analizy fal dźwiękowych, poprzez identyfikację poszczególnych słów aż do rozpoznania sensu komunikatu; P – produkcja tekstu docelowego, w skład której wchodzi operacje tworzenia mentalnej reprezentacji komunikatu, planowania oraz realizacji wypowiedzi; M – przechowywanie określonych informacji w pamięci krótkotrwałej; oraz C – czyli koordynacja wyżej wymienionych *efforts* tak, aby tłumacz mógł wykonać je w określonym czasie, nie przekraczając przy tym zasobów dostępnej mu energii mentalnej (*capacity*), zgodnie z formułą:

$$(L + P + M) < C_{\text{apacity}}$$

Gile zwraca przy tym uwagę na stale towarzyszące tłumaczeniu symultanicznemu czynniki utrudniające wykonywanie poszczególnych czyn-

¹⁵ Za przykład posłużyć może tłumaczenie z języka niemieckiego, w przypadku którego trudność, a co za tym idzie dłuższy *décalage*, związany jest na przykład z szykiem końcowym zdań podrzędnych lub negacją występującą na końcu zdania.

ności, głównie słuchania i analizy, takie jak tempo, jakość prezentacji tekstu wyjściowego, nazwy własne, liczby czy terminy specjalistyczne i wysnuwa tak zwaną „tightrope hypothesis” (Gile 1999, cyt. za Pöchhacker 2004: 100), twierdząc, iż tłumacz symultaniczny nieustannie balansuje na granicy swojej wydajności kognitywnej, zaś jej przekroczenie grozi zakłóceniem jednej z trzech czynności lub wręcz całkowitym zatrzymaniem procesu tłumaczenia. *Effort Model* nie opisywał wprawdzie szczegółowo poszczególnych procesów kognitywnych w tłumaczeniu symultanicznym, wytyczył jednak kierunki dalszych badań nad błędami tłumaczeniowymi oraz czynnikami je warunkującymi (Prunč 2007:194).

Wśród modeli, których celem były opis i analiza procesów kognitywnych konstytuujących czynność tłumaczenia ustnego, do najwcześniejszych należy ten zaproponowany przez Seleskovitch już w roku 1968 (Pöchhacker 1998:302). Zarówno dla tłumaczenia symultanicznego, jak i konsekwentnego obejmował on trzy fazy: słuchanie ze zrozumieniem, zapominanie formy komunikatu w języku wyjściowym oraz produkcję komunikatu w języku docelowym opartą na jego mentalnej reprezentacji przechowywanej w pamięci krótkotrwałej oraz na wiedzy kontekstualnej. Cechą wyróżniającą pracę Seleskovitch na tle wcześniejszych modeli tłumaczenia symultanicznego (Herbert 1952), jest zwrócenie przez autorkę uwagi na fakt, iż proces tłumaczenia symultanicznego nie polega na bezmyślnym transkodowaniu słów i zdań z języka wyjściowego, lecz na transferze zawartego w nich sensu (Pöchhacker 1998:302).

W oparciu o inne, bardziej szczegółowe modele (Salevsky 1987, Kirchhoff 1976, Moser 1978, Lederer 1981) procesy kognitywne wchodzące w skład TS można podzielić i scharakteryzować w następujący sposób:

W pierwszej kolejności następuje *recepcja* tekstu wyjściowego, określana również jako *dekodowanie* (Salevsky 1987:44, Kirchhoff 1976:59) lub *réception du discours* (Lederer cyt. za: Kalina 1997:70), obejmująca zarówno słuchanie TW, jak również rejestrację innych elementów sytuacyjnych. Ważną rolę w procesie recepcji TW w tłumaczeniu symultanicznym odgrywa pamięć. Wbrew ogólnym opiniom, zgodnie z którymi jedynie tłumaczenie konsekwentne wymaga pracy pamięci, jest ona niezbędna również w procesie tłumaczenia symultanicznego. Główną rolę w tym przypadku odgrywa jednak pamięć krótkotrwała i ultrakrótkotrwała, którą Klix (1984:11) nazywa pamięcią operatywną lub roboczą. Informacje przechowywane są w pamięci ultrakrótkotrwałej i krótkotrwałej tak długo, dopóki w pamięci długotrwałej nie zostaną aktywowane pewne schematy, w celu konfrontacji ich z usłyszczanymi sygnałami i utworzenia jednostki sensu, stanowiącej obiekt kolejnego procesu mentalnego – transpozycji. Proces recepcji TW w tłumaczeniu symultanicznym charakteryzuje jedna istotna różnica w stosunku do innych typów tłumaczenia

ustnego. Podczas gdy w tłumaczeniu konsekwentnym podstawą operacji mentalnych są zamknięte jednostki sensu, *Sinneinheiten* (najmniejsza taką jednostką może być zdanie, największą zaś kilkuminutowy fragment tekstu), w procesie TS tłumacz często musi zadowolić się jedynie fragmentami sensu - *Sinnsegmente*¹⁶. Wielokrotnie tłumacz symultaniczny nie jest w stanie odczekać z tworzeniem translatu do końca danego zdania, z uwagi na fakt, iż sytuacja taka mogłaby doprowadzić do zbyt długiego *decalage*, przekroczenia pojemności pamięci krótkotrwałej a w konsekwencji niezdolności do dalszego tłumaczenia.

Procesem następującym po recepcji TW jest *transpozycja* nazywana też *przekodowaniem* (Salevsky 1987:50), lub *zmianą kodów* (Kirchhoff 1976:66). Moser (1978) mówi w tym przypadku o *recoding*, czyli reaktywowaniu jednostek leksykalnych dla wyrażenia odpowiedniej jednostki sensu. Na proces transpozycji składają się operacje przeszukiwania i wyboru właściwych jednostek leksykalnych języka docelowego oraz „przetransportowanie” intencji twórcy tekstu wyjściowego. Procesy te stanowią przygotowanie do reprodukcji jednostek sensu w języku docelowym. Z uwagi na fakt presji czasu, pod jaką pracuje tłumacz symultaniczny, Salevsky zwraca uwagę na rolę automatyzmów w procesie wyboru właściwych jednostek leksykalnych.

Trzecim etapem jest *realizacja*, czyli wyrażenie danej jednostki sensu za pomocą jednostek semantycznych języka docelowego w formie akustycznej. Operacja realizacji przebiega nieprzerwanie¹⁷ i kończy się kilka sekund po wysłuchaniu ostatniego fragmentu sensu w języku wyjściowym (por. Salevsky 1987:57). Realizacja odbywa się zgodnie z wewnętrznym planem, powstałym w procesie transpozycji. Odwrotnie niż w procesie recepcji, jednostkę sensu od jej wyartykułowanej formy dzielą etapy pośrednie: gramatyczny (syntaktyczny), leksykalny i fonologiczno-fonetyczny. Na proces realizacji składa się jednak nie tylko mechaniczne wyrażanie treści w języku docelowym. Operacji tej stale towarzyszą kognitywne mechanizmy kontroli. *Controlling* w ujęciu Żmudzkiego (1995:141), rozpoczyna się już w momencie recepcji TW i obejmuje wszystkie trzy procesy zachodzące w ramach tłumaczenia, ujawniając się jednak najwyraźniej podczas procesu realizacji. Jego funkcjonowanie opiera się na wiedzy tłumacza, dotyczącej cech uczestników komunikacji i specyfiki zadania translacyjnego oraz odpowiednich strategii translatorskich.

Najnowszym ismem operacji warunkujących proces tłumaczenia symultanicznego jest kognitywno-pragmatyczny model przetwarzania znaczenia (*meaning assembly*) autorstwa Robina Settona z roku 1998 (Pöchhacker 2002: 178). Model ten oparty jest na teoretycznych założeniach teorii relewancji Sperbera i Wilsona z roku 1986, zgodnie z którą komunikacja jest aktem ostensywno-inferencyjnym,

¹⁶ por. Kautz 2000: 341.

¹⁷ Za wyjątkiem przerw w mówieniu lub pauz hezytacyjnych, które jednak traktowane są z reguły jako błędy tłumacza.

na który składają się operacje ostensji i kodowania po stronie mówcy, oraz inferencji i dekodowania ze strony słuchacza. Podstawę empiryczną modelu stanowi korpus badawczy, obejmujący transkrypcje zsynchronizowanych co do 0,5 sekundy tekstów wyjściowych i docelowych w kombinacjach językowych niemiecki-angielski oraz chiński-angielski. Według modelu Settona w proces tłumaczenia symultanicznego zaangażowane są trzy komponenty kognitywne: *Parser*, *Assembler* oraz *Executive* (Setton 2002: passim). Komponenty te odpowiadają za przebieg poszczególnych etapów zarówno rozumienia TW (*comprehension*), jak i produkcji TD, które są procesami stanowiącymi swego rodzaju „lustrzane odbicia”, przebiegającymi w odwrotnej kolejności.

Model Settona, stanowiący udane połączenie teorii kognitywnych ze szczegółowymi badaniami empirycznymi, uznawany jest obecnie za najobszerniejszy i najbardziej szczegółowy z opracowanych dotąd prób opisu operacji kognitywnych w tłumaczeniu symultanicznym (Pöchhacker 2002: 146).

Czasowa, ilościowa i językowa zależność tłumacza symultanicznego od prezentera tekstu wyjściowego

Zależność jest cechą charakteryzującą wszystkie rodzaje tłumaczeń, zarówno pisemnych, jak i ustnych. Działanie tłumacza nie jest nigdy autonomiczne, lecz zawsze oparte na bazie, jaką stanowi tekst wyjściowy. W przypadku tłumaczeń pisemnych jest to jednak z reguły wyłącznie zależność na poziomie informacyjno-funkcjonalnym. Tłumacz pisemny, przynajmniej w pewnym stopniu, ma możliwość pracy według własnego rytmu. Zależność tłumacza ustnego obejmuje dodatkowo czynnik czasu. Tłumaczenie symultaniczne natomiast charakteryzuje czasowa, ilościowa oraz językowa zależność tłumacza symultanicznego od prezentera tekstu wyjściowego¹⁸.

Zależność czasowa w tłumaczeniu symultanicznym spowodowana jest koniecznością zachowania niewielkiego odstępu czasowego od mówcy. Ponieważ prezentacja tekstu w języku docelowym powinna być jak najbardziej zbieżna w czasie z zakończeniem wypowiedzi lub jej fragmentu w języku wyjściowym, tempo prezentacji oryginału wymusza tempo pracy tłumacza. W związku z tym tłumacz w kabinie pracuje według narzuconego mu rytmu. Sirajev określił średnią prędkość prezentacji TW na 160-280 sylab na minutę, natomiast tempo prezentacji TD przez tłumacza symultanicznego na 180-240 sylab na minutę (cyt za: Salevsky 1987:59). Zdaniem Feldwega (1996) na zależność czasową składają się dwa czynniki, które badacz ów nazywa natychmiastowością (*Unverzüglichkeit*) oraz spontanicznością (*Spontaneität*). *Unverzüglichkeit* to wspólna cecha

wszystkich tłumaczeń ustnych. W tłumaczeniu konsekutywnym manifestuje się ona jednak w znacznie mniejszym stopniu: tłumacz rozpoczyna prezentację tekstu docelowego natychmiast po wysłuchaniu określonego fragmentu tekstu wyjściowego. W tłumaczeniu symultanicznym owa natychmiastowość oznacza rozpoczęcie prezentacji tekstu docelowego z zaledwie kilkosekundowym opóźnieniem w stosunku do tekstu wyjściowego, w trakcie słuchania kolejnych fragmentów. *Spontaneität* to czynnik charakteryzujący tylko tłumaczenie symultaniczne. Tłumacz konsekutywny, słuchając fragmentu tekstu, który z chwilę ma przełożyć, ma możliwość „modulowania” stopnia natężenia koncentracji. Może on skoncentrować się na bardziej skomplikowanym zagadnieniu, notując i słuchając jednocześnie z mniejszą uwagą kolejnych, mniej złożonych informacji. Natomiast tłumacz symultaniczny musi koncentrować się na nieustannie napływających nowych treściach, nie mogąc pozwolić sobie na dłuższe przeanalizowanie jednej z nich (Seleskovitch 1988:126).

Wynikiem zależności czasowej i tempa pracy tłumacza symultanicznego jest ilość tłumaczonego tekstu. Feldweg dochodzi w swoich rozważaniach do wniosku, że tłumacz konferencyjny tłumaczy dziennie sześć razy więcej tekstu niż tłumacz pisemny (Feldweg 1996:42). Zakładając, iż tłumacz symultaniczny, dzielący się pracą z partnerem w kabinie, tłumaczy aktywnie¹⁹ około trzy godziny dziennie a tekst wyjściowy prezentowany jest w średnim tempie, odpowiadającym trzem minutom potrzebnym na prezentację jednej strony tekstu, to ilość stron przetłumaczonych dziennie przez tłumacza symultanicznego wynosi sześćdziesiąt. Natomiast według raportu niemieckiego stowarzyszenia tłumaczy pisemnych i ustnych, tłumacz pisemny przekłada dziennie średnio pięć do sześciu stron (por. Feldweg 1996:41).

Trzecim rodzajem zależności, charakteryzującym tłumaczenie symultaniczne jest zależność językowa. Manifestuje się ona na dwa sposoby. Po pierwsze, w wyniku fragmentarycznej recepcji TW i ograniczonych możliwości analizy, tłumacz symultaniczny często stosuje gotowe ekwiwalenty, wspomniane już wcześniej automatyzmy. Po drugie, specyfika określonej pary językowej często wymusza na tłumaczu nieprzestrzeganie reguł gramatycznych danego języka docelowego. Według Feldwega zależność ta może prowadzić nawet do konieczności „pogwałcenia” przez tłumacza reguł gramatycznych języka docelowego (1996:47). Przykład ten dotyczy głównie języków różniących się pod względem struktury²⁰.

¹⁸ Termin „zależność” (*Fremdbestimmtheit*) został zaczerpnięty z modelu E. Feldwega (1996:47), który stosuje go jedynie w odniesieniu do relacji zależności, istniejącej pomiędzy prezenterem TW a tłumaczem symultanicznym, bez uwzględnienia zależności komunikacyjnej tłumacza od inicjatora (zleceniodawcy) procesu translacji.

¹⁹ Zgodnie z etyką zawodową, tłumacz mający akurat przerwę nie opuszcza kabiny, lecz słucha tekstu wyjściowego, wykonuje niezbędne notatki i kontroluje pracę kolegi, służąc mu w razie potrzeby pomocą. Można zatem powiedzieć, iż tłumaczy on biernie.

²⁰ Przykładem może być tutaj para języków: niemiecki i polski. Szyk końcowy lub przeczenie znajdujące się na końcu zdania w języku niemieckim, wymuszają często na tłumaczu zastosowanie składni niewłaściwej dla języka polskiego.

Izolacja tłumacza

Usytuowanie tłumacza symultanicznego w kabinie ma decydujący wpływ na przebieg komunikacji w układzie translacyjnym. Za jedną z głównych cech tłumaczenia ustnego uznawany jest wprawdzie wzajemny kontakt pomiędzy wszystkimi członkami układu translacyjnego, jednak dzięki, a może z winy współczesnej techniki, kontakt ten często zostaje zachowany jedynie na płaszczyźnie funkcjonalnej, przy równoczesnym dystansie przestrzennym a nawet czasowym²¹. W przypadku tłumaczenia symultanicznego kabinowego nie można wprawdzie mówić o rzeczywistym dystansie przestrzennym. Tłumacz oraz inni uczestnicy komunikacji znajdują się z reguły w jednym wspólnym pomieszczeniu. Jednakże „odizolowanie” tłumacza w dźwiękoszczelnej, usytuowanej poza zasięgiem wzroku odbiorców finalnych kabinie, przyczynia się do częściowej utraty funkcjonalnego kontaktu z innymi uczestnikami komunikacji. Problem ten dotyczy głównie kontaktu pomiędzy tłumaczem a słuchaczami i związanego z nim zjawiska *feedbacku*, czyli werbalnych i niewerbalnych reakcji odbiorców, będących dla tłumacza źródłem informacji o zrozumieniu i zaakceptowaniu przez nich tekstu docelowego (por. Żmudzki 1995:144). Utrudniony jest również kontakt tłumacza z prezydentem tekstu wyjściowego w celu zasygnalizowania mu swojego *feedbacku*. Brak obu typów informacji zwrotnej, na linii tłumacz - prezydent oraz słuchacze - tłumacz, ogranicza możliwość zdiagnozowania ewentualnych zakłóceń w przebiegu komunikacji i przeciwdziałania im.

Innym wyróżnikiem tłumaczenia symultanicznego, wynikającym z „izolacji” w kabinie jest ograniczona ilość kanałów informacyjnych, wspierających przekazanie komunikatu w języku docelowym. Zdaniem wielu badaczy teksty, jako środki interakcji komunikacyjnej, należy postrzegać jako zbiór wszystkich sygnałów użytych w akcie komunikacyjnym²². Holz-Mänttari twierdzi, iż partnerzy komunikacyjni w celu przekazania określonej informacji posługują się całymi zestawami różnych nośników informacji (*Botschaftsträgerverbund*) a teksty są tylko jednym z nich (cyt za: Pöchhacker 1998:95). W przeciwieństwie do tłumacza konsekwentnego, który swoją wypowiedź w formie werbalnej może „wzbogacać” lub intensyfikować dzięki użyciu elementów komunikacji niewerbalnej, takich jak gestykulacja czy mimika, tłumacz symultaniczny, pracując w kabinie, zdany jest jedynie na środki, jakie oferuje mu język werbalny. Idealnym rozwiązaniem takiej sytuacji byłoby zachowanie jak najmniejszego *decalage*, tak aby komunikat w języku docelowym prezentowany przez tłumacza w formie werbalnej mógł być

uzupełniany gestami i mimiką i gestykulacją prezentera tekstu wyjściowego. Takie idealne dopasowanie mówcy i tłumacza jest jednak rzadko możliwe w praktyce, gdyż wymagałoby współdziałania dwóch niemalże idealnych partnerów komunikacyjnych. Ponadto niesie ono ze sobą niebezpieczeństwo związane z różnicami kulturowymi w zakresie komunikacji niewerbalnej (por. Feldweg 1996: tamże).

Teksty wyjściowe w tłumaczeniu symultanicznym

Ważnym czynnikiem wpływającym na przebieg procesu tłumaczenia symultanicznego jest sposób utrwalenia i prezentacji treści komunikatu w języku wyjściowym. Zarówno praktykujący tłumacze, jak i teoretycy przekładu twierdzą zgodnie, iż przedmiotem tłumaczenia symultanicznego (i tłumaczenia ustnego w ogóle) powinny być wyłącznie teksty mówione, prezentowane przez mówcę spontanicznie. Według Seleskovitch (1998) taki akt wypowiedziany jest aktem myślowym, charakteryzującym się spontanicznością i zorientowaniem na sens, co czyni go bardziej zrozumiałym. Mówca, wypowiadając się w sposób „wolny” na bieżąco szuka odpowiednich słów i sformułowań, starając się dostosować je do wymogów danej sytuacji oraz partnerów komunikacyjnych (Seleskovitch 1998:12). Prezentacja tekstu odbywa się znacznie wolniej niż w przypadku odczytywania gotowego wystąpienia i charakteryzuje się dużym stopniem redundancji w postaci powtórzeń, przejęczyzeń czy dygresji, stanowiących odbicie bieżących procesów mentalnych mówcy. Czynnikiem dodatkowo ułatwiającym recepcję tekstu jest spontaniczna i naturalna komunikacja niewerbalna w postaci intonacji, siły głosu, wyrazu twarzy oraz zwalniania lub przyspieszania tempa prezentacji tekstu. Seleskovitch nazywa ją naturalną grą aktorską, która zanika całkowicie w przypadku odczytywania gotowego, napisanego wcześniej tekstu (Seleskovitch: tamże).

Niestety w rzeczywistości na spotkaniach tłumaczonych symultanicznie mówcy bardzo rzadko wygłaszają teksty w sposób całkowicie niezaplanowany i spontaniczny. Pöchhacker (1998) twierdzi, iż w takich sytuacjach trudno w ogóle mówić o tekstach w formie czysto pisemnej bądź ustnej. Zdaniem badacza w zależności od rodzaju konferencji tłumacz konfrontowany jest raczej z wszelkiego rodzaju formami przejściowymi i mieszanymi (1998:103).

Wystąpienia na wszelkiego rodzaju konferencjach warunkują dodatkowo dwa inne czynniki. Pierwszym z nich jest fakt, iż mówcy są z reguły specjalistami w danej dziedzinie, a celem ich wystąpienia jest zaprezentowanie wyników przemyśleń lub badań, które zajęły im wiele miesięcy a nawet lat. Z reguły opisywali oni już wcześniej omawiane przez siebie zagadnienie, w wyniku czego, nawet jeśli starają się mówić a nie czytać, podświadomie posługują się językiem pisanym i stosują gotowe,

²¹ Dystans przestrzenny powstaje na przykład w przypadku tłumaczenia ustnego konsekwentnego rozmów telefonicznych lub tłumaczenia symultanicznego telekonferencji. Dystans czasowy natomiast ma miejsce w przypadku ustnego tłumaczenia programów telewizyjnych, emitowanych następnie dla odbiorców finalnych z pewnym opóźnieniem czasowym.

²² por.: Kallmeyer 1974, Nord 1988.

często rozbudowane frazy, będące wynikiem skomplikowanych i długotrwałych operacji kognitywnych. Drugim czynnikiem, który skłania mówców do odczytywania gotowego tekstu jest określony limit czasowy, jaki mogą wykorzystać w celu zaprezentowania swojego referatu. Większość z nich stara się zawrzeć w swoim kilkunastominutowym wystąpieniu jak najwięcej informacji, czego wynikiem jest bardzo szybkie tempo prezentacji. Seleskovitch (Seleskovitch 1998:132). mówi o 200 słowach na minutę w porównaniu do 150 słów na minutę w przypadku spontanicznego wypowiedzianego się. Prezentowane w takiej sytuacji teksty charakteryzują się ponadto minimalnym stopniem redundancji, skrótami myślowymi i uproszczonymi konstrukcjami syntaktycznymi. Tłumacz w kabinie zmuszony jest w takiej sytuacji do ustnego wykonania tłumaczenia noszącego wszelkie znamiona tłumaczenia pisemnego, mając do dyspozycji czterdziestokrotnie krótszy czas pracy.

Podsumowanie

Celem artykułu była możliwie szczegółowa prezentacja tłumaczenia symultanicznego, którego znaczenie w życiu społecznym i politycznym stale zyskuje na znaczeniu. W wyniku tego scharakteryzowana forma translacji staje się coraz częściej przedmiotem nauczania, zarówno w programie filologicznych studiów magisterskich, jak też licznych kursów i studiów podyplomowych. Efektywne nauczanie oraz przyswajanie wiedzy i umiejętności niezbędnych w celu właściwego wykonywania zawodu tłumacza symultanicznego wymaga obszernego zaplecza teoretycznego i badawczego, dotyczącego tej formy translacji, jednakże zarówno stan dyskusji teoretycznej, jak też stan badań empirycznych w polskiej translatoryce są obecnie dosyć ubogie. Niniejszy artykuł stanowi próbę (przynajmniej) częściowego wypełnienia tej luki. Wyniki eksperymentu badawczego, dotyczącego tłumaczenia symultanicznego kabinowego, przedstawione zostały w innym miejscu (Tymoszuk 2010).

Literatura:

1. AIIC (red.) (1984): *Bulletin XII/1*.
2. Barik H.C. (1975/2002), *Simultaneous interpretation: Qualitative and linguistic data*, W: Pöchhacker F., Shlesinger M. (red.), *The Interpreting Studies Reader*, Routledge, Londyn/Nowy Jork, 79-91.
3. Feldweg E. (1996), *Der Konferenzdolmetscher im internationalen Kommunikationsprozeß*, Julius Groos Verlag, Heidelberg.
4. Gerver D. (1969/2002), *The effects of source language presentation rate on the performance of simultaneous conference interpreters*, W: Pöchhacker F., Shlesinger M. (red.), *The Interpreting Studies Reader*, Routledge, Londyn/Nowy Jork, 53- 67.
5. Gerzymisch-Arbogast H. (2008), *Einführung in die Multidimensionale Translation*, W: www.translationconcepts.org.
6. Gile, D (1995), *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*, Benjamins (Benjamins Translation Library 8), Amstardam, Philadelphia.
7. Hejwowski K. (2001), *Języki specjalistyczne a kompetencja tłumaczeniowa*, W: Kątny A. (red.), *Języki fachowe – problemy dydaktyki i translacji*, Wszechnica Mazurska, Olecko.
8. Herbert J. (1952), *Handbuch für den Dolmetscher. Leitfaden für den Konferenzdolmetscher*, Librairie de l'Université, Genewa.
9. Jakobson R., (1959) (1966), *On Linguistic Aspects of Translation*, W: Brower R.A. (red.), *On Translation*, Harvard University Press, Cambridge, Nowy Jork.
10. Jopek-Bosiacka A. (2008), *Przekład prawny i sądowy*, WN PWN, Warszawa.
11. Kade O. (1968), *Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung*, W: Beihefte zur Zeitschrift Fremdsprachen 1, VEB Verlag Enzyklopädie, Lipsk.
12. Kalina S. (1998), *Strategische Prozesse beim Dolmetschen. Theoretische Grundlagen, empirische Fallstudie, didaktische Konsequenzen*. Gunter Narr Verlag, Tybinga.
13. Kautz, U. (2000), *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*, Iudicum/Goethe-Institut, Monachium.
14. Kirchhoff H. (1976), *Das Simultandolmetschen: Interdependenz der Variablen im Dolmetschprozess, Dolmetschmodelle und Dolmetschstrategien*, W: Drescher H., Scheffzek S. (red.), *Theorie und Praxis des Übersetzens und Dolmetschens*. Band 6, Reihe A der Publikationen des Fachbereichs Angewandte Sprachwissenschaft der Universität Mainz in Germersheim, Peter Lang, Frankfurt/Bern, s. 59-71
15. Klix F. (1984), *Über Wissensrepräsentationen im menschlichen Gedächtnis*, W:]Klix F. (red.): *Gedächtnis, Wissen, Wissensnutzung*, Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin, s. 9-71.
16. Krings H. P. (1986), *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht. Eine empirische Untersuchung der Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern*, Gunter Narr, Tybinga.
17. Kurz I. (1998), *Mediendolmetschen*, W: Snell-Hornby M., Hönig H.G., Kussmaul P., Schmitt P.A. (red.), *Handbuch Translation*, Stauffenburg Verlag, Tybinga, s.311-312.
18. Kußmaul P. (1995), *Training the translator*, Benjamins: Amsterdam.
19. Lederer M. (1978/2002), *Simultaneous Interpretation – Units of Meaning and Other Features*, W: Pöchhacker F., Schlesinger M. (red.): *The Interpreting Reader*. Routledge Language Readers, Londyn/ Nowy Jork, s.131-140.
20. Lörcher W. (1987), *Zur Genese und Entwicklung*

- von Übersetzungskompetenz, W: TEXTconTEXT 2, 4, s.193-215.
21. Luhmann N. (1981), *Soziologische Aufklärung. Band 3*, Westdeutscher Verlag, Opladen.
 22. Lukszyn J. (2002), *Uniwersalia tekstów specjalistycznych* W: Lewandowski J. (red.), *Języki specjalistyczne 2. Problemy technolingwistyki*, Katedra Języków Specjalistycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 41-48.
 23. Matyssek H. (1989), *Handbuch der Notizentechnik für Dolmetscher*, Teil I. Groos, Heidelberg.
 24. Moser B. (1978), *Simultaneous Interpretation: A Hypothetical Model and its Practical Application*, W: Gerver D., Sinaiko H. (red.), *Language Interpretation and Communication*, Plenum, Nowy Jork, s. 358- 368.
 25. Oléron P., Nanpon H. (1965/2002), *Research into Simultaneous Translation*, W: Pöchhacker F., Shlesinger M. (red.), *The Interpreting Reader*, Routledge Language Readers, Londyn/ Nowy Jork, s. 43-50.
 26. Pöchhacker F. (1998), *Simultandolmetschen*, W: Snell-Hornby M., Hönl H.G., Kussmaul P., Schmitt P.A. (red.), *Handbuch Translation*, Stauffenburg Verlag, Tybinga, s. 301-304.
 27. Pöchhacker F., Shlesinger M. (red.) (2002), *The Interpreting Studies Reader*, Routledge, Londyn/ Nowy Jork.
 28. Pöchhacker F. (2004), *Introducing Interpreting Studies*, Routledge, Londyn/Nowy Jork.
 29. Prunč E. (2007), *Entwicklungslinien der Translationswissenschaft: Von den Asymmetrien der Sprachen zu den Asymmetrien der Macht*, Frank & Timme, Berlin.
 30. Reiss, K. i Vermeer, H. J. (1984), *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Niemeyer, Tybinga.
 31. Salevsky H. (1987), *Probleme des Simultandolmetschens. Eine Studie zur Handlungsspezifik*, Akademie der Wissenschaften der DDR, Verlag Enzyklopädie, Berlin.
 32. Salevsky H. (1998), *Über die Sprache hinaus. Beiträge zur Translationswissenschaft*, TEXTconTEXT-Verlag, Heidelberg.
 33. Schreiber M. (1993), *Übersetzung und Bearbeitung*, Narr, Tybinga.
 34. Seleskovitch D. (1977), *Why interpreting is not tantamount to translating languages*, W: *The Incorporated Linguist*, 16(2), s. 27-33.
 35. Seleskovitch D. (1998), *Der Konferenzdolmetscher – Sprache und Kommunikation*. TEXTconTEXT, Beiheft 2, Julius Groos, Berlin.
 36. Setton R. (1998/2002), *Meaning assembly in simultaneous interpretation*, W: Pöchhacker F., Shlesinger M. (red.), s. 179 – 199.
 37. Störig H.J. (red.) (1963), *Das Problem des Übersetzens*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
 38. Tomaszewicz T. (2008), *Dokąd zmierza współczesna translatoryka?* W: Myczko K., Skowronek B., Zabrocki W. (red.), *Perspektywy glottodydaktyki i językoznawstwa. Tom jubileuszowy z okazji 70. urodzin Profesora Waldemara Pfeifera*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań, s. 313-324.
 39. Tryuk M. (2006), *Przekład ustny środowiskowy*, WN PWN, Warszawa.
 40. Tryuk M. (2007), *Przekład ustny konferencyjny*, WN PWN, Warszawa.
 41. Tymoszek K. (2010), *Ekspansje i kompresje w procesie tłumaczenia symultanicznego*, niepublikowana praca doktorska, UMCS Lublin
 42. Wadensjö, C. (1998), *Interpreting as Interaction*, Edison Wesley Longman, Londyn.
 43. Wilss W. (1977), *Übersetzungswissenschaft. Probleme und Methoden*. Klett, Stuttgart.
 44. Wróblewski B (1948), *Język prawny i prawniczy*, Polska Akademia Nauk, Kraków.
 45. Żmudzki J. (1995a), *Konsekwtywdolmetschen – Handlungstransfer und transferierende Handlung*, W: *Kwartalnik Neofilologiczny* 1/95, Warszawa.
 46. Żmudzki J. (1995b), *Konsekwtywdolmetschen – Handlungen, Operationen, Strategien*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
 47. Żmudzki J. (1998), *Konsekwtywdolmetschen – Handlungen, Operationen, Strategien*, Peter Lang, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien.
 48. Żmudzki J. (2008a), *Ein holistisches Modell des Konsekwtywdolmetschens*, W: *Translation and Meaning Part 8. Proceedings of the Łódź Session of the 4th International Maastricht-Łódź Duo Colloquium on „Translation and Meaning”*, Held in Łódź, Poland, 23-25 September 2005, s. 175-183.
 49. Żmudzki J. (2008b), *Intermedialität in der Translation*, W: Myczko K., Skowronek B., Zabrocki W. (red.), *Perspektywy glottodydaktyki i językoznawstwa. Tom jubileuszowy z okazji 70. urodzin Profesora Waldemara Pfeifera*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań, s. 333-342.

SIMULTANEOUS INTERPRETING FROM THE DEFINITIONAL AND SPECIFYING PERSPECTIVE

Social Dissertations, Issue 2 (V) 2011

Katarzyna Tymoszuik

Siedlce University of Natural Sciences and Humanities

Summary: The following article attempts to provide a precise terminological and definitional perspective of simultaneous booth interpreting. Firstly, one should establish a negative (excluding) definition of the aforementioned form of translation by confronting it with the existing ones (from intralingual and intersemiotic interpreting to written translation and different varieties of oral interpreting). Presented in the article, the definition constitutes a list of detailed distinctive features of simultaneous booth interpreting, such as simultaneousness and specificity of the involved cognitive processes, the isolation of simultaneous interpreter and his/her dependence on an target text presenter, properties of target texts.

Key words: simultaneous interpreting, booth interpreting, interpreting, forms of translation

Introduction

Simultaneous booth interpreting that constitutes a relatively new but more and more common method of translation, the rapid expansion of which can be observed in recent years, is the result of technological development that facilitates the access to specialist technical equipment, facilitating the applicability. It is, first and foremost, one of many forms of translation in addition to being the result of continual evolution which is determined by the development of mankind.

One can, however, risk the statement that the development of mankind would not have taken place without translation. From the moment of destruction of biblical Tower of Babel, a translation process conditions the possibility of communication between users of various languages. Niklas Luhmann (1981) emphasized that "social systems cannot be created without communication" (Luhmann 1981:27), for the necessary condition of their creation, development and stability is the exchange of information. Sign systems that constitute natural languages are, however, universal measures that enable specific groups of people to communicate by means of utterances. At the moment of contact between two potential communication partners, who use 2 different languages, the presence of a third person is indispensable. This person, who is equipped with translation competence (knowledge of rules that function within both communication-cultural communities), is an interpreter who functions as a bridge that eases communication irrespectively of language and cultural differences. The thesis that it is translation which stimulates the development of history (Kautz 2000:29) is therefore justified.

An interpreter is to facilitate understanding among individuals who, for various reasons, cannot communicate directly. A factor which hinders communication is the existence of language-cultural

disparity which result from different communication or cultural identities (not knowing the same natural language or other sign systems which are used to express and convey mental content of various kind).

The first typology of translation methods was created by Roman Jakobson (1959). He proposed 3 basic types of translation:

- a. intralingual translation (transposition) – the use of various signs of the same language to convey identical messages.
- b. interlingual translation – also called *translation proper*
- c. intersemiotic translation (*transmutation*) is an interpretation of verbal signs by means of signs of other semiotic systems, e.g. painting, film or music.

1. What is not simultaneous booth interpreting – comparison with other forms of translation

Written translation versus oral translation

Two basic forms of interlingual translations are oral and written translation. Simultaneous interpreting is classified as one of the forms of oral translation. Hence, it shares many features with other forms of oral translation, which differentiate them all from the written one.

Differences between written and oral translation were discussed by Friedrich Schleiermacher (1768-1834) who claimed that both forms have many features in common but can be differentiated by factors like the field of study and, consequently, types of texts that are to be translated: „Der Dolmetscher nämlich verwaltet sein Amt in dem Gebiete des Geschäftslebens, der eigentliche Uebersetzer vornämlich in dem Gebiete der Wissenschaft und Kunst“ (Wilss 1977: 33 and the following). The result of the attribution of both translation forms to various

spheres of life is, according to Schleiermacher, totally distinctive specificity of written and oral translation processes. Translating scientific and artistic texts, a translator is required to use cognitive processes, whereas the translation of business texts or everyday communication is, according to the author, a nearly mechanical process (see Störig 1973: 41-43, Wilss 1977:33). The aforementioned concept has few supporters nowadays. However, the criterion of orality and writing has been mentioned in many publications as the most important as far as the division of translation types is concerned. It reflects in Polish terminology with terms like: *oral* and *written* which are used to denote both types.

Other translation specialists have noted subsequent, no less important characteristics. In Otto Kade's definitions (1968:35), factors that differentiate both forms of translation, apart from writing and orality, are availability and the possibility of control and correction. The creators of scopos theory (Katharina Reiss i Hans Vermeer (1984) and later Michael Schreiber (1993), considered *Korrigierbarkeit*, which should be understood as potential possibility of text correction, which is done by a translator after the act of translation, to be the most important difference. Sylvia Kalina (1998:17-20), on her list of features that differentiate written from oral translation, has enumerated such indicators as:

- a. completeness vs. fragmentary nature of an source text: at the beginning of written translation a source text can be characterized by completeness. As far as oral translation is concerned, a source text assumes a fragmentary form or is presented in that way.
- b. singularity and transience vs. continuity and availability of a source text. Singularity of presentation is characteristic to both a source text and its oral equivalent in contrast to a stable and uninterrupted presentation of a source text and a physical presence of an target as far as written translation is concerned.
- c. range and type of translator's competence: A translator is able to acquire and broaden his knowledge about a given field before and during a translation process. An interpreter makes use of knowledge¹ which was acquired before a translation act.
- d. solving problems: in the process of written translation problems connected with terminology, coherence or addressees of a text are identified and solved even before the beginning of a translation act. An interpreter confronts them as they arise and is forced to cope with obstacles on the spot. Translator's slips of the tongue and errors usually remain unnoticed as he has the possibility to correct and edit a given text numerous times before its final version

reaches the intended recipients. An interpreter creates a target text on a one-off basis, in the presence of all members of a communication act². As a result, all corrections and slips of tongue are registered.

- e. time: within an identical time span, an interpreter (not being in possession of supporting materials³) works twenty four times more effectively than a translator who is equipped with various aids (Kautz 2000:287).
- f. communicative situation: in the case of oral translation, all participants of a given schema are set in a common communicative situation which can be characterized by the unity of time, place and the course of action. A translator is not able to predict all possible circumstances and when the reception of translation will take place. Additionally, he does not possess any knowledge about final recipients. Moreover, the conditions in which a source text was created may also be unknown or not clear (Kalina 1998:17-18). The result of the latter is a disparate way of text reception and interpretation on the one hand and different strategies which are used to create an output on the other. Understanding and interpretation of a source text by a translator is mainly based on information from a text itself. He can admittedly obtain some information from the author of a text or additional materials. A translator cannot, however, observe the process of creating TW along with all factors that contribute to it. Creating an target text, an interpreter is able to adjust it to the needs and expectations of its potential addressees. Direct contact and immediate feedback⁴ from recipients allow him to make necessary alterations in a target text.

In this battle of two major forms of translation one can also mention Salevsky (1998) who claimed that differences between written and oral translation concern mainly translator's processes of understanding a source text. Danica Seleskovitch (1977:18) considers the role of cognitive processes and translator's knowledge to be the most important in the process of translation.

The following table, which presents differences between written and oral translation (Kautz 2000:288, translated by K.Tymoszuk) can serve as a summary of the abovementioned deliberations:

¹ Interpreters are often equipped with aids such as: dictionaries, laptops with Internet access. However they can use them in a very limited way, because of time pressure which is a characteristic feature of all oral translations.

² In certain situations, e.g. during TV- videoconference interpreting, all members are separated by spatial distance but it does not contribute to communicative distance.

³ An interpreter has the access to different aids but their use is limited.

⁴ Feedback is not important in all forms of oral translation.

Table 1. Differences between oral and written translation

WRITTEN TRANSLATION	ORAL TRANSLATION
Target and source texts are not created within the same communicative situation, therefore a direct, mutual feedback with an addressee is impossible	Open and source texts are created within the same communicative situation, therefore a direct (sometimes indirect) feedback with an addressee takes place
translation of relatively little amount of a text within a time period	translation of substantial amount of a text within a time period
Preparation and using extra aids: before and during work; mainly on the basis of individual words from a text.	Preparation and using extra aids: before translation; mainly on the basis of interpreter's knowledge
It is essential to equip a translator with additional sources of information and word processing programs	Considerably lower possibility to equip an interpreter with aids
Source text is always available; possibility of detailed analysis	Source text is transitory; possibility of one-off analysis
Target text is constantly compared with a source one	No comparison possible
Possibility to edit and correct; even faulty translation of a novice translator can be useful after some alternations	Edition: almost non-existent Oral translation must be effective, no chance to correct it afterwards
Philological-synthetic type of work is typical. Completeness and accuracy are demanded; words are the smallest units which constitute a basis for understanding a source text and creation of an target text.	Holistic way of work is needed because of the conditions in which a text is created.(partial shortening and/or summarizing); not words but sense constitutes the basis for understanding source text and creation of an target text.
Reading comprehension is needed	Listening comprehension is needed
lesser time pressure, individual work schedule is sometimes possible	Continuous time pressure; individual work schedule is impossible
The linguistic level of translation must be high as there is a possibility for edition	Demands for linguistic level of a text must (should!) be lower as the creation of it takes place directly and spontaneously and the possibility for edition is non-existent or is very limited.

Source: Kautz 2000:288, translated by K.Tymoszuk

Typology of oral translation

As it was mentioned above, simultaneous cabin translation is a form of oral translation. Oral translation is indeed a very broad term, in the field of which one can distinguish different forms and types that depend on various parameters connected with the translation process. In the course of the article, a shortened (out of necessity) classification will be presented.

The first criterion is *the way* of translation, or, in other words, length and a degree to which fragments of source and target texts overlap. In this context, two basic forms can be distinguished: consecutive and simultaneous translation.

Consecutive interpreting, very often called a consequent one, is the oldest and most natural type of translation. It can be proved by the fact that people who communicatively use two languages (even children) make an effort to use it spontaneously. This form of translation consists in translating fragments of a source text after pauses or after the whole presentation. According to Danica Seleskovitch (1988:32), the length of translated fragments can vary from a few seconds to a few minutes. Their length depends on the needs connected with a given communicative situation, in addition to being one of the internal division parameters of the consecutive

interpreting which include such *quantitative types* as: broken consecutive interpreting and full consecutive interpreting (Žmudzki 1995:200). In consecutive mode, proper memorization and recollection of the sense of a given utterance constitute a necessary factor which conditions effective translation of longer fragments of a text. Thus, an indispensable element influencing interpreter's work is memorization that is supported with proper motivation and highest concentration resulting from interpreter's psycho-physical disposition (Žmudzki 1995:109). Additional support in the process of memorization (especially in the case of longer fragments) can be provided by specially-prepared notes, the role of which Danica Seleskovitch compares to proverbial knots on a handkerchief (Seleskovitch 1988:40).

The second criterion of the consecutive interpreting division is the transfer of content, which is expressed in a source language, to a target language. On the basis of the abovementioned criterion one can distinguish the following *qualitative types* of consecutive interpreting: simultaneous consecutive interpreting, descriptive consecutive interpreting, synthetic consecutive interpreting and explicatory consecutive interpreting. (Žmudzki 2008a:80).

Simultaneous translation is the second type which is characterized according to the criterion of method. Being the intended topic of the article, it

will be discussed further in the treatise.

Conference interpreting is contrasted with other types on the basis of a list of criteria that simultaneously constitutes its characteristic features. A negative definition, which informed what types of translation cannot be labelled as conference interpreting, was in circulation until 1984 when The International Association of Conference Interpreters (AIIC - Association Internationale des Interprètes de Conférence) created the following draft definition that goes into effect today:

“A Conference Interpreter is a person who by profession acts as a responsible linguistic intermediary (alone or more often as a member of a team) in a formal or informal conference or conference-like situation, thanks to his or her ability to provide simultaneous or consecutive oral interpretation of participants’ speeches, regardless of their length and complexity.” (AIIC 1984:21).

Distinctive features of conference translation (according to AIIC) are: professionalism, mastery of both basic oral translation methods: consecutive and simultaneous ones, ability to translate a text regardless of its length and complexity and situational frames that can be classified as a conference.

The next criterion of division of oral translation is *direction* i.e. the term which denotes from which source language to which target language a translator does his translation. Additionally, it is vital to notice whether a translation is done in one or both directions. International Association of Conference Translators distinguishes active languages, to which an interpreter can translate. They include: A language (interpreter’s native language) and B language (or languages) which is mastered by an interpreter. The second group is constituted by passive languages, i.e. languages fully understood by an interpreter and from which he/she translates. AIIC labels them as C languages⁵. The most common and recommended situation, which is advocated by both translation practitioners and theoreticians, is translation from B to A language. Translation from A to B language is called *retour*.

In the case of *unilateral* translation, the translation is done from one X language, (stable source language) to another Y language (stable target language), i.e. in one direction. *Bilateral* translation is done in both directions. X and Y languages exist within the same communicative situation, both as a source and target language. On the basis of direction one can also distinguish a double interpretation, called *relay translation*. A source text is interpreted into a main language of a conference (*pivot*) which is then interpreted into other target languages.

Another parameter of classification of oral translation is situational-institutional frames which shape a given translation pattern. Taking this matter into account one can enumerate the following interpreting: conference, community, court and media.

Community interpreting (Behördendolmetschen)

is a type of oral translation that takes place within institutional context, during conversations among administration workers, at public institutions, in medical centres, at schools. Wadensjö (1998:49) defines *community interpreting*: „Interpreting carried out in face-to-face encounters between officials and laypeople, meeting for a particular purpose at a public institutions”.

The term *court translation* concerns both oral and written translation of text which are written with jargon used by lawyers. B. Wróblewski (1948:54) divided it into “legislative language” and “legal language”. The former is a kind of LSP, by means of which legislative acts are created. The latter denotes a language used by communities that are strictly connected with law: judges, lawyers or white collar workers. On the basis of new classifications, *court translation* deals with “legal language of judiciary” (Jopek-Bosiacka 2008:210). Court interpreting takes place during legal or quasi-legal procedures and is done by sworn translators (at least in Polish legal system). A distinctive feature of this kind of communication model is a high level of formality and conventionalization. A. Jopek-Bosiacka describes “the ritualization of verbal and non-verbal acts” (Jopek-Bosiacka 2008:222). Thus, a lot is demanded from a court interpreter. Apart from vast knowledge of both source and target languages, he must possess “common knowledge and specialist knowledge about legal discourse, text conventions, in addition to being acquainted with court procedures, substantive law and work ethics” (Jopek-Bosiacka 2008:229).

On the basis of situational frames one can distinguish a subsequent type: *media interpreting*, i.e. audiovisual one. Taking into account the participation of various mono- inter- or multimedia carriers of information, the authors of recent publications (Tomaszewicz 2008, Żmudzki 2008b) have postulated to introduce the term *intermedia* or *audio-media interpreting*. I. Kurz (1998), who only incorporates the criterion of situational frames, defines media interpreting as cooperation of an interpreter during live TV programs. According to M. Carroll, oral audiovisual interpreting includes:

- a. translation of TV documentaries, news, interviews, which is connected with translation in the form of subtitles (*live subtitling, revoicing*)
- b. translation of subtitles (Tryuk 2007:197).

However, the most commonly mentioned forms of intermedia interpreting, situated within situational frames of media interpreting, are “Voice-over-Translations” (Żmudzki 2008:339) One lector reads dialog sequences that are spoken by different speakers, in the form of so-called revoicing; „Schrift-dolmetschen” (*speech-to-text-conversion*), i.e. oral sequences are shorthanded in order to be simultaneously visualized for deaf audience⁶ (Gerzymisch-Arbogast 2008:15); translation of subtitles, in the

⁵ See <http://www.aiic.net/glossary>.

⁶ This method can be used not only in media interpreting (films, live TV programmes, political debates or sport events) but also in the case of community interpreting.

case of which Nir (1984:91; Abogast 2008:15) distinguishes 3 different adaptations (triple adaptation)⁷, is a kind of opposite in relation to *Schriftdolmetschen*; audiodescription that can be described as verbalization of all non-verbal elements of a film or a program (such as appearance, countenance, scenography) for blind people (Gerzymisch-Arbogast 2008:12).

On the basis of the next parameter, which is the type of interaction and discourse, oral translation can be divided into its two major forms: monologue translation and dialogue translation. Monologue translation is nearly always conference translation, mainly of the simultaneous kind. In the case of monologue translation, an interpreter translates longer texts of speeches, lectures or presentations. As far as oral translation of conversations, debates, discussions or dialogues is concerned, one can observe dialogue translation, which in Polish can be called "translation of living words", in German *Verhandlungsdolmetschen* or *Gesprächsdolmetschen* (Matyssek 1989, Feldweg 1996). Dialogue translation is done both consecutively and by means of whispered interpreting.

Another type of oral translation is *sign language interpreting*, i.e. translation of texts from sign language into given audio language and vice versa. Sign language interpreting is done both consecutively and simultaneously and it is used in almost all spheres of life in which deaf people participate. The highest number of sign language translations is done for civil service and government administration. In recent years, the number of translations has increased as far as educational sector and conferences for deaf people are concerned (Grbić:1998).

The last important criterion of division of oral translation is a thematic area, to which translated texts refer. Michael Schreiber who has divided texts from a translation perspective, distinguishes two major types: pragmatic texts which include informative texts and literary texts along with their expressive function. Analogically, he describes two types of translation: *pragmatic translation* and *literary translation*. Oral translation is in fact always pragmatic one⁸. Thus, it concerns informative texts of various subject matter. Apart from a few exceptions, e.g. courteous conversations which are translated bilaterally, all the translations (including business ones) are to be classified as specialist translations. According to Lukszyn's definition (2002:48), a specialist text is "a product of specialist language, i.e. semiotic system which is used by specialists in professional communication to convey ideas which are in agreement with specific specialist topics." Hence,

it can be stated that, in the context of continuous socio-economic-technical development and along with the rise of new fields of study, one can observe the emergence of changes in LSPs that are necessary to define new spheres of reality. When two communication partners, who are either in direct or indirect communication, exchange information on a given topic, they always (consciously or not) use a form of specialist language. Every speaker of a language possesses from a few to several technolekts⁹ that he activates to suit the needs of a communicative situation. That kind of knowledge of specialist language is possible on different levels. An average language speaker uses technolekts in relation to his understanding of a given sphere of life. An interpreter, however, is expected to present a wide range of vocabulary, collocations and sentence patterns, especially when he declares to be in possession of the particular translation competence. The most frequently mentioned types of specialist translations are legal, economic, medical and technical translations. In reality, however, it is very difficult to find a practitioner who would define his "specialization" using the above-mentioned general terms. Krzysztof Hejwowski (2001:178) emphasizes the importance of multitude and complexity of specialist translations along with difficulties involved in teaching translation and problems connected with establishing the range of translation competence. He writes: "Nawet jeśli kierując się aktualną sytuacją rynkową zdecydujemy się uczyć ich (studentów) języka ekonomii, prawa i techniki, to przecież musimy rozumieć, że mamy do czynienia z ogromnymi „superdziedzinami”, w ramach których występuje wiele różnych języków specjalistycznych, takich jak język bankowości, język giełdowy, język prawa międzynarodowego, język prawa karnego, język informatyki, budownictwa, ciepłownictwa itd."

2. What is simultaneous booth translation – definition and characteristics

Definition and kinds of simultaneous translation

Simultaneous translation, being the youngest¹⁰ method of oral translation, is the most commonly used. Despite the fact that nowadays it would be impossible to imagine a conference or an international meeting without simultaneous interpreters, certain negative remarks concerning the method can be traced. According to one group of translation theoreticians, "symultanka" is the most spectacular form of oral translation and people who use it occupy the top positions as far as jobs connected with transla-

⁷ "Triple adaptation", according to Nir, involves: transfer from one language into another, transfer from an oral form of dialogues to a written form of subtitles, from the whole text to its fragmentary form (1984:91, see Gerzymisch-Arbogast 2008:7).

⁸ The cases of interpreting literary texts are rarity in translation practice. On the basis of discussions with practitioners, the author can only provide an example of quoting a fragment of a literary text in a sentence interpreted. If that kind of a quotation is used by the creator of a source text spontaneously, its interpretation is an issue doomed to failure from the start because of the abovementioned determinants of interpreting.

⁹ The number of specialist languages that can be used by a given user of language is connected with many factors, such as: job done, range of interests, average intellectual level.

¹⁰ Simultaneous interpreting was firstly used on *International Labour Conference* in Geneva in 1927. Its first world debut is Nuremberg Trials in 1945-49. More information on history and development of simultaneous technique along with vast bibliography in: Kurz 1996 and Feldweg 1996.

tion are concerned (see Pöchhacker 1998:301). Others, on the contrary, consider consecutive interpreting as more difficult and demanding more detailed analysis of a source text and better knowledge of the field. (see Feldweg 1996:30). Practitioners also waver in their evaluation of simultaneous and consecutive interpreting. A precise definition of the translation is very difficult to be traced in the literature of the field. The most frequently quoted term is the one proposed by International Association of Conference Interpreters (AIIC):

“In simultaneous mode, the interpreter sits in a booth with a clear view of the meeting room and the speaker and listens to and simultaneously interprets the speech into a target language. Simultaneous interpreting requires a booth (fixed or mobile) that meets ISO standards of acoustic isolation, dimensions, air quality and accessibility as well as appropriate equipment (headphones, microphones).” (<http://www.aiic.net/glossary>)

The definition relates, however, to only one form of simultaneous interpreting, the realisation of which is connected with proper technical equipment and definite situational frames that are characteristic of conference interpreting. Simultaneous interpreting is used not only in conference interpreting but also in community, court, media, sign language interpreting. Its use is not limited only to unilateral interpreting but is frequently applied in a bilateral way¹¹.

In order to provide a proper detailed definition of simultaneous interpreting, its various forms must be distinguished ((Pöchhacker 2004:19):

- a. spoken language interpreting with the use of simultaneous interpreting equipment in a sound-proof booth
- b. whispered interpreting, whispering
- c. types of media interpreting, done in real time:
 - i. interpreting from a piece of paper (sight interpreting or SI with text) and being its opposite:
 - ii. transfer of oral communication to a written text (*Schriftdolmetschen*)

All the above mentioned forms are characterized by simultaneousness of reception processes that concern a source text and the presentation of a target text by an interpreter. The notion that differentiates them is certain elements of situational frames that accompany the interpreting process.

Because of the fact that the thesis concerns the first of the above mentioned form of proper interpreting, the subsequent parts of the article will be devoted to it.

Simultaneous booth interpreting - characteristics

Simultaneous booth interpreting is the most commonly used form of simultaneous interpreting. One needs proper technical equipment, such as: soundproof, very often two-man booth with headphones and a microphone for an interpreter; special receivers that enable the reception of interpreting in a given target language. standards that should be fulfilled have been established by International Organisation for Standardization ISO 2603¹² (unmovable booths in conference rooms) and ISO 4043¹³ (portable booths). They refer to size, acoustics, equipment and location of translation booths. According to the standards, location of a booth should guarantee interpreters maximum visibility of all elements that influence the communication process and allow them to maintain eye contact with the source text presenter. Not only fixed booths but also portable ones should be located behind listeners in such a way that an interpreter could observe the stage, speaker, tables or screens, on which some part of information is presented in its visual form (graphs, charts, pictures). Distance between a booth and a stage should be no longer than 30 metres. In reality, however, the standards are very rarely met. Portable booths are often placed in a separate room and the distance is much longer than 30 metres. Communication distance is the direct result of spatial distance. In some situations one can observe a kind of interpreter's alienation from the process of communication¹⁴ as well as the deterioration of interpreting quality of a target text.

Simultaneous booth interpreting is characterized by a set of distinctive features, such as:

1. simultaneousness of cognitive processes along with time shift (3 sec. on average)
2. reception of sense fragments from a source text
3. temporal, quantitative and qualitative dependence of an interpreter on the presenter of a source text
4. isolation and interpreter's limited influence on communication process in a translation scheme.
5. features of written discourse and pace of source texts presentations

Every features requires a further analysis:

Simultaneousness

Simultaneous interpreting, as the name suggests, is characterized by parallelism. It concerns the reception processes of a source text and the presentation of a target text by an interpreter. It is obviously surface simultaneousness as certain delay is indispensable for an interpreter to make complicat-

¹² <http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/page587.htm>.

¹³ <http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/page590.htm>.

¹⁴ Feldweg discusses interpreter's isolation, its reasons and results in greater detail in Feldweg 1996, 93.

¹¹ See Pöchhacker 1994: 3.

ed mental processes. The shift is defined by means of various terms: *décalage*, *time lag*, *ear-voice span* (EVS). EVS was widely examined and the results usually varied. The average length of ear-voice span is, according to Kautz, 4 seconds (2000:340). Oleron i Nanpon (1965/2002) deduced that it can last up to 10 seconds whereas Barik (1969) estimated it for 2 or 3 seconds. Experiments conducted by Lederer (1978/2002) have proved that the shift lasts from 3 to 6 seconds. The length of *décalage* is conditioned by many factors, such as: way and pace of presentation and complexity of a source text (see Gerver 1969), subject matter of a given message and characteristics of a given language pair¹⁵.

Despite the time shift, a certain mutual overlapping of cognitive processes can be observed. Seleskovitch, indeed, claims that processes which take place in the course of simultaneous interpreting are identical to those that characterize the spontaneous creation of utterances. It results from the notion of human speech being continuous. Spontaneous creation of utterances, similarly to simultaneous interpreting, consists of 2 overlapping and alternating processes: the appearance of new content in mind and its articulation. According to Seleskovitch, the only difference is the origin of content, since a simultaneous interpreter's task is to articulate messages coming from outside (Seleskovitch 1998:34). However, this notion is too simplistic, which can be proved by the results of comparative research (Treisman 1965, Anderson 1994, after Pöchhacker 2004:117) that concerned simultaneous interpreting and the repetition of a text presented in the same language (shadowing). The aim of the research was latency in both cases. It was estimated that EVS is 1-2 words longer (ca. 2 seconds) as far as simultaneous interpreting is concerned. According to Gerver (1969) the results confirm the assumption that cognitive efforts connected with doing both these acts are different. The process of shadowing consists of : „[...] analysis of the auditory input at the level of the phoneme, syllable, or word, and direct recoding in terms of the articulatory movements required to produce the sounds just heard”. (Gerver 1969:64). simultaneous interpreting process involves higher number of operations, which is mainly connected with the necessity to change a language code. Since simultaneous interpreting is composed of more numerous and more complicated cognitive processes than shadowing, it must not be compared with processes of thought expression (all receptive processes are absent in the case of spontaneous speech).

Cognitive processes

As it was mentioned before, simultaneous interpreting consists of acts and mental processes, the course of which is influenced by mutual parallelism. It is this parallelism, along with its fundamen-

¹⁵ e.g. interpreting from German, in the case of which difficulty (longer *décalage*) lies within end word order of subordinate sentences or negation at the end of a sentence.

tal cognitive processes, that has been stimulating interpreters' interest since mid-60s of XX century (Kurz 1998b:125) Cognitive acts that take place in a human brain cannot be directly observed, thus, their characteristics remained a mystery for translation researchers who used the *black box* metaphor (Prunč 2007:184). One of the attempts to understand these phenomena was the psychological method of introspection. Making use of the so-called protocols of thinking aloud (*LD-Protokolle*, *TAPs*), researches, on the basis of their own reflections that accompanied interpreting acts, put forward hypotheses concerning processes that take place within interpreters' "heads" (Kring 1986, Lörcher 1987, Kußmaul 1995). In the subsequent phase, the introspection method (used in relation to written translation) was complemented with retrospection in order to examine acts accompanying oral interpretation. This method, similarly to introspection, is based on expressing and description of one's own translation decisions (after interpreting process) (Żmudzki 1995, 1998). The result of the interest in cognitive dimension of translation was models, the purpose of which was to present and describe processes accompanying interpreting (including simultaneous one).

Daniel Gile's *Effort Modell* (1995:159-190) is based on the researcher's assumption that all translations require a specific amount of mental energy. In the case of simultaneous interpreting, availability of this energy is substantially limited by a time factor. Gile presented a schema which involves 4 basic *efforts* that constitute the process of simultaneous interpreting (SI)

$$SI = L + P + M + C$$

L – listening and analysis of a source text along with sound wave analyses, identification of individual words and sense of message; P – production of a target text, including operations of mental creation of message representation, as well as planning and performing an utterance; M – storing certain information in short-term memory; C – coordination of all the abovementioned efforts which an interpreter should complete within a given time span, not depleting his reserves of available mental energy (capacity):

$$(L + P + M) < C_{\text{apacity}}$$

Gile has also emphasized the factors, which continuously accompany simultaneous translation, that hinder individual efforts (mainly listening and analysis), such as: pace, quality of target text presentation, proper names, numbers or specialist terms. He puts forward "tightrope hypothesis" (Gile 1999, Pöchhacker 2004: 100) and claims that a simultaneous interpreter continually balances on the verge of his cognitive effectiveness, crossing of which may disturb one of 3 efforts or stop the proc-

ess of interpreting. Even though *Effort Model* did not describe individual cognitive processes in detail but has formed a basis for further study of interpreting mistakes and conditions that influence them (Prunč 2007:194).

Among models, the purpose of which was to describe and analyse cognitive processes that influence interpreting, one can trace the earliest, proposed by Seleskovitch in 1968 (Pöchhacker 1998:302). It included 3 stages (both for simultaneous and consecutive interpreting): listening comprehension; forgetting the form of a message in a source language; production of a message in a target language, which is based on its mental representation, stored in short-term memory, and contextual knowledge. A distinctive feature distinguishing Sheleskovitch's work in relation to earlier models of simultaneous interpreting (Herbert 1952) is emphasising that simultaneous translation process is not about mindless transcoding of words and sentences from a source language but rather it is a transfer of sense (Pöchhacker 1998:302).

According to other, more detailed models (Salevsky 1987, Kirchhoff 1976, Moser 1978, Lederer 1981), cognitive processes that are a part of SI can be divided and characterized in the following way:

Firstly, *reception* of a source text, also called *decoding* (Salevsky 1987:44, Kirchhoff 1976:59) or *réception du discours* (Lederer, Kalina 1997:70), includes both listening of ST and registering other situational elements. A major role in the process of ST reception in simultaneous interpreting is played by memory. Contrary to popular beliefs, according to which only consecutive interpreting requires memory, it is indispensable in the process of simultaneous interpreting. The major role in this context is played by short-term memory and ultra-short one which Klix (1984:11) has called operative or draft memory. Information is stored in ultra-short and short-term memory for as long it is necessary for long-term memory to forge certain schemata in order to confront them with signals heard and to create a unit of sense which constitutes an object of another mental process – transposition. The process of ST reception in simultaneous interpreting is characterized by one important difference in relation to other types of interpreting. In consecutive interpreting closed units of sense, *Sinneinheiten*, form the basis of mental operations, (a sentence can be the smallest unit, whereas the largest can be a few-minute fragment of a text). In the process of SI, an interpreter must settle for only segments of sense – *Sinnsegmente*¹⁶. On numerous occasions, an interpreter is not able to postpone interpreting until the end of a sentence as it would lead to prolonged *decalage*, exceeding the capacity of short-term memory and, consequently, to incapacity for further interpreting.

The process which follows reception of ST is *transposition*, often called *recoding* (Salevsky 1987:50) or *change of codes* (Kirchhoff 1976:66). Moser (1978)

talks about *recoding*, i.e. reactivation of lexical units in order to express a proper unit of sense. Transposition consists of operations of searching and choosing appropriate lexical units of a target language as well as “transportation” of a ST creator's intention. These processes constitute the preparation for reproduction of sense units in a target language. Taking into consideration time pressure, under which an simultaneous interpreter works, Salevsky emphasizes the role of automatism in selection of proper lexical units.

The third stage is *realization*, i.e. expressing a given sense unit by means of semantic units of a target language (acoustic in form). The operation of realisation is continuous¹⁷ and finishes a few seconds after the last fragment of SL sense is listened (see Salevsky 1987:57). Realisation is done in concordance with an inner plan which is created in the process of transposition. Contrary to the process of reception, a sense unit is different from its articulated form in terms of “staging posts”: grammatical (syntactic), lexical and phonological-phonetic. The process of realisation consists of not only mechanical expression of content in a target language but also it includes cognitive control mechanisms. *Controlling*, according to Żmudzki (1995:141) begins at the moment of ST reception and includes all three processes that can be observed during interpreting, which become the most prominent in the course of realisation. Its functioning is based on interpreter's knowledge concerning features of communication partners, specificity of a task involved and proper interpreting strategies.

The most recent analysis of operations that condition the process of simultaneous interpreting is a cognitive-pragmatic model of meaning assembly, which was created by Robin Setton in 1998 (Pöchhacker 2002: 178). It is based on theoretical assumptions of Sperber and Wilson's relevance theory from 1986, according to which communication is an ostensive-inference act consisting of ostension and coding in connection on the side of a speaker as well as inference and decoding in relation to a listener. Research corpus constitutes an empirical basis, which includes transcriptions of source and target texts (synchronized to 0,5s.) in combinations between German-English and Chinese-English. According to Setton's model, three cognitive components are present in the process of simultaneous interpreting: *Parser*, *Assembler*, *Executive* (Setton 2002: passim). These components are responsible for progression of individual stages of ST comprehension and TT production (they are mirror images, taking place in reversed order).

Setton's model, being a successful combination of cognitive theories and detailed empirical research, is considered to be the most thorough and detailed attempt to define cognitive operations in SI.

¹⁶ See Kautz 2000:341.

¹⁷ Except pauses in speech or hesitation pauses which are generally perceived as interpreter's mistakes.

Interpreter's time, quantitative and language dependence on TT presenter

Dependence is a feature that characterizes all kinds of translations, both oral and written. Interpreter's actions are never autonomous but always based on a source text. In the case of written translations, it is often dependence of informative-functional kind. A translator, at least to some degree, is able to work at his own pace. Dependence of an interpreter includes also time factor. Simultaneous interpreting is characterized by time, quantitative and language dependence of an interpreter on the source text presenter¹⁸.

Time dependence in simultaneous interpreting is caused by the necessity to maintain a little space of time from a speaker. The presentation of a text in a target language should be as coincident with the end of an utterance or its fragment as possible, thus, the pace of the presentation shapes the pace of an interpreter's work. Consequently, an interpreter works in a booth at imposed pace. Sirajev has estimated the average speed of ST presentation to 160-280 syllables per minute, while the speed of an interpreter's TT presentation is 180-240 syllables per minute (Salevsky 1987:59). According to Feldweg (1966), time dependence is shaped by two factors: immediacy (*Unverzögerlichkeit*) and spontaneity (*Spontanität*). The former is the common feature of all types of interpreting. In consecutive interpreting, it manifests itself to a lower degree: an interpreter starts the presentation of a target text immediately after listening to a given fragment of a source text. This immediacy in simultaneous interpreting denotes the beginning of a target text presentation with only a few-second shift in relation to a source text. *Spontanität* is a factor typical of simultaneous interpreting. A consecutive interpreter who listens to a fragment of a text, which he is about to interpret, has the ability to "modulate" the degree of concentration span. He can concentrate on a more complex issue, making notes and listening at the same time to less important information. Simultaneous interpreter, however, must continuously concentrate on the flow of content, not being able to analyse it in the course of interpreting (Seleskovitch 1998:126).

The result of the relation between time dependence and work pace of a simultaneous interpreter is the amount of a text translated. Feldweg concludes that a conference interpreter interprets 6 times more texts than a translator (Feldweg 1996:42). Taking into account the fact that a simultaneous interpreter, who does his work with a partner in a booth, actively translates¹⁹ for about 3 hours daily

and that a target text is presented at average pace which corresponds to 3 minutes to present one page of a text, it can be concluded that a simultaneous interpreter interprets 60 pages. According to the report prepared by German association of interpreters and translators, a translator translates around 5-6 pages daily (see Feldweg 1996:41).

The third kind of relation which characterizes simultaneous interpreting is a language relation. It manifests itself in two ways. Firstly, as the result of fragmentary reception of ST and limited analysis, simultaneous interpreter often uses ready-made equivalents or already-mentioned automatisms. Secondly, specificity of a given language pair forces an interpreter to obey grammar rules of a target language. According to Feldweg, this relation can even lead to violation of target language grammar rules (1996:47). This interpreting mainly concerns languages that differ in structure²⁰.

Interpreter's isolation

Placing a simultaneous interpreter in a booth plays a crucial role as far as flow of communication is concerned. Although mutual contact among all participants is considered to be one of major feature of interpreting, it is thanks to (or maybe because of) modern technology that this contact remains on the functional level along with spatial or even time distance²¹. In the case of simultaneous booth interpreting, one cannot talk about real spatial distance. An interpreter and other participants are usually placed in the same room. However, isolating an interpreter in a soundproof booth (without eye contact with participants), contributes to the partial loss of functional contact with other members of a communication act. This problem concerns mainly the interpreter-listeners contact connected with *feedback*, i.e. verbal and non-verbal reaction of receivers who are the source of information about acceptance and understanding of a target text (see Żmudzki 1995:144). Contact between an interpreter and a presenter is also hindered in order to signalize *feedback*. The lack of both types of return information, on the line of interpreter-presenter and receivers-interpreter, limits the possibility to diagnose and prevent probable distortions in the course of communication.

Other characteristic feature of simultaneous interpreting, which results from isolation in a booth, is the limited number of information channels that support the transmission of content in a target language. According to many researchers, texts as a source of communicative interaction are to be perceived as the collection of all signals that are hidden

¹⁸ The term dependence (*Fremdbestimmtheit*) has been taken from E. Feldweg's model (1996:47) which can be used only in relation to relationship between TV presenter and simultaneous interpreter, without considering the interpreter's communicative dependence on the initiator of interpreting process.

¹⁹ According to rules of work ethics, an interpreter who has a break does not leave the booth, but listens to a target text, makes necessary notes and controls his colleague's work, being at the same time a source of advice or help. He is said to interpret passively.

²⁰ e.g. Polish and German. End word order or negation at the end of a sentence in German force the use of syntax which is not typical of Polish.

²¹ Spatial distance is created e.g. in the case of consecutive interpreting of telephone conversations or simultaneous interpreting of a teleconference. Time distance takes place in the case of interpreting TV programmes, which are later broadcast to target receivers with a certain time lag.

in an act of communication²². Holz-Mänttari claims that communication partners use the whole sets of different media to transfer a given message, with text being only one of them (Pöchhacker 1998:95). Contrary to consecutive interpreter, who can enhance or intensify his utterances by means of non-verbal communication (gesture, mimics), a simultaneous interpreter, who works in a booth, has only verbal communication at his disposal. The ideal solution would be to maintain so low *decalage* that a given TL message, presented verbally by an interpreter, could be supplemented by gestures or mimics. The ideal adaptation of a speaker and an interpreter is rarely possible in practice as it would demand coactions of two nearly ideal communication partners. Moreover, it is dangerous in terms of cultural differences in non-verbal communication (Feldweg 1996).

Target texts in simultaneous interpreting

The important factor that influences the process of simultaneous interpreting is the way a message is stored and presented in a source language. Both practitioners and theoreticians agree that the essence of simultaneous interpreting should be only spoken texts, presented spontaneously. According to Seleskovitch (1998), that act of speaking is a mental act, which can be characterized by spontaneity and sense orientation. A speaker, using his words in a "free" manner, seeks proper words and phrases on the spot and tries to relate them to a given situation and communication partners (Seleskovitch 1998:12). Text presentation is relatively slower than reading out a speech and can be characterized by the considerable degree of redundancy in the form of repetitions, slips of the tongue or digressions (reflection of speaker's actual mental processes). A factor which also facilitates text reception is spontaneous and natural non-verbal communication in the form of intonation, strong voice, facial expression or increasing and lessening the pace of a text presentation. Seleskovitch calls it *natural acting* which is absent in the context of reading out a ready-made text.

Unfortunately, in the course of meeting that are interpreted simultaneously speakers very rarely utter texts in a totally spontaneous way. Pöchhacker (1998) claims that in the abovementioned context one cannot talk about written or oral texts. According to him, an interpreter is confronted rather with different transitory forms (1998:103).

Speeches on various conferences are conditioned by two other factors. Firstly, speakers are often specialists in a given field and the aim of their speech is to present the results of time-consuming research, refer to their own previous reflections on the topic. Consequently, they try not to read but speak, subconsciously use written language and introduce very complex phrases which are the result of complicated and long-lasting cognitive processes. Sec-

only, a factor which encourages speakers to read aloud a read-made text is a time limit. The majority try to include as much information as possible in a several minutes' presentation. As a result, the pace of presentation is very high. Seleskovitch (Seleskovitch 1998:132) talks about 200 words a minute in comparison to 150 words in the case of spontaneous speech. Presented in that situation, texts are characterized by minimal degree of redundancy, mental shortcuts and simplified syntactic structures. An interpreter in a booth is forced to interpret content, which has hallmarks of written translation, within 40-times shorter time.

Summary

This article aims to present a detailed analysis of simultaneous interpreting, the importance of which in social and political life has been increasing. Consequently, characterized form of interpreting has become the subject of study, both in the case of M.A. philology curriculum as well as various courses and postgraduate studies. Effective teaching and acquisition of knowledge and skills necessary to work as an interpreter demand a vast theoretical and research background. However, the status quo of theoretical discussion as well as empirical research in Polish translation studies are rather poor. The article is the attempt to fill in this gap (at least partially). The results of the experiment concerning simultaneous booth interpreting have been presented elsewhere (Tymoszuk 2010).

References:

1. AIIC (ed.) (1984): *Bulletin XII/1*.
2. Barik H.C. (1975/2002), Simultaneous interpretation: Qualitative and linguistic data, In: Pöchhacker F., Shlesinger M. (ed.), *The Interpreting Studies Reader*, Routledge, Londyn/Nowy Jork, 79-91.
3. Feldweg E. (1996), *Der Konferenzdolmetscher im internationalen Kommunikationsprozeß*, Julius Groos Verlag, Heidelberg.
4. Gerver D. (1969/2002), *The effects of source language presentation rate on the performance of simultaneous conference interpreters*, In: Pöchhacker F., Shlesinger M. (ed.), *The Interpreting Studies Reader*, Routledge, Londyn/Nowy Jork, 53- 67.
5. Gerzymisch-Arbogast H. (2008), *Einführung in die Multidimensionale Translation*, In: www.translationconcepts.org.
6. Gile, D (1995), *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*, Benjamins (Benjamins Translation Library 8), Amsterdam, Philadelphia.
7. Hejwowski K. (2001), *Języki specjalistyczne a kompetencja tłumaczeniowa*, In: Kątny A. (ed.), *Języki fachowe – problemy dydaktyki i translacji*, Wszechnica Mazurska, Olecko.
8. Herbert J. (1952), *Handbuch für den Dolmetscher*.

²² See Kallmeyer 1974, Nord 1988.

- Leitfaden für den Konferenzdolmetscher*, Librairie de l'Université, Genewa.
9. Jakobson R., (1959) (1966), *On Linguistic Aspects of Translation*, In: Brower R.A. (ed.), *On Translation*, Harvard University Press, Cambridge, Nowy Jork.
 10. Jopek-Bosiacka A. (2008), *Przekład prawny i sądowy*, WN PWN, Warszawa.
 11. Kade O. (1968), *Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung*, In: Beihefte zur Zeitschrift Fremdsprachen 1, VEB Verlag Enzyklopädie, Lipsk.
 12. Kalina S. (1998), *Strategische Prozesse beim Dolmetschen. Theoretische Grundlagen, empirische Fallstudie, didaktische Konsequenzen*. Gunter Narr Verlag, Tybinga.
 13. Kautz, U. (2000), *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*, Iudicum/Goethe-Institut, Monachium.
 14. Kirchhoff H. (1976), *Das Simultandolmetschen: Interdependenz der Variablen im Dolmetschprozess, Dolmetschmodelle und Dolmetschstrategien*, In: Drescher H., Scheffzek S. (ed.), *Theorie und Praxis des Übersetzens und Dolmetschens*. Band 6, Reihe A der Publikationen des Fachbereichs Angewandte Sprachwissenschaft der Universität Mainz in Gernersheim, Peter Lang, Frankfurt/Bern, p. 59-71
 15. Klix F. (1984), *Über Wissensrepräsentationen im menschlichen Gedächtnis*, In:]Klix F. (ed.): *Gedächtnis, Wissen, Wissensnutzung*, Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin, s. 9-71.
 16. Krings H. P. (1986), *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht. Eine empirische Untersuchung der Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern*, Gunter Narr, Tybinga.
 17. Kurz I. (1998), *Mediendolmetschen*, In: Snell-Hornby M., Höning H.G., Kussmaul P., Schmitt P.A. (ed.), *Handbuch Translation*, Stauffenburg Verlag, Tybinga, p.311-312.
 18. Kußmaul P. (1995), *Training the translator*, Benjamins: Amsterdam.
 19. Lederer M. (1978/2002), *Simultaneous Interpretation – Units of Meaning and Other Features*, In: Pöchhacker F., Schlesinger M. (ed.): *The Interpreting Reader*. Routledge Language Readers, Londyn/ Nowy Jork, p.131-140.
 20. Lörcher W. (1987), *Zur Genese und Entwicklung von Übersetzungskompetenz*, In: TEXTconTEXT 2, 4, p.193-215.
 21. Luhmann N. (1981), *Soziologische Aufklärung. Band 3*, Westdeutscher Verlag, Opladen.
 22. Lukszyn J. (2002), *Uniwersalia tekstów specjalistycznych* In: Lewandowski J. (ed.), *Języki specjalistyczne 2. Problemy technolingwistyki*, Katedra Języków Specjalistycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, p. 41-48.
 23. Matyssek H. (1989), *Handbuch der Notizentechnik für Dolmetscher*, Teil I. Groos, Heidelberg.
 24. Moser B. (1978), *Simultaneous Interpretation: A Hypothetical Model and its Practical Application*, In: Gerver D., Sinaiko H. (ed.), *Language Interpretation and Communication*, Plenum, Nowy Jork, p. 358- 368.
 25. Oléron P., Nanpon H. (1965/2002), *Research into Simultaneous Translation*, In: Pöchhacker F., Shlesinger M. (ed.), *The Interpreting Reader*, Routledge Language Readers, Londyn/Nowy Jork, p. 43-50.
 26. Pöchhacker F.(1998), *Simultandolmetschen*, In: Snell-Hornby M., Höning H.G., Kussmaul P., Schmitt P.A. (ed.), *Handbuch Translation*, Stauffenburg Verlag, Tybinga, p. 301-304.
 27. Pöchhacker F., Shlesinger M. (ed.) (2002), *The Interpreting Studies Reader*, Routledge, Londyn/ Nowy Jork.
 28. Pöchhacker F. (2004), *Introducing Interpreting Studies*, Routledge, Londyn/Nowy Jork.
 29. Prunč E. (2007), *Entwicklungslinien der Translationswissenschaft: Von den Asymmetrien der Sprachen zu den Asymmetrien der Macht*, Frank & Timme, Berlin.
 30. Reiss, K. i Vermeer, H. J. (1984), *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Niemeyer, Tybinga.
 31. Salevsky H. (1987), *Probleme des Simultandolmetschens. Eine Studie zur Handlungsspezifik*, Akademie der Wissenschaften der DDR, Verlag Enzyklopädie, Berlin.
 32. Salevsky H. (1998), *Über die Sprache hinaus. Beiträge zur Translationswissenschaft*, TEXTconTEXT-Verlag, Heidelberg.
 33. Schreiber M.(1993),*Übersetzung und Bearbeitung*, Narr, Tybinga.
 34. Seleskovitch D. (1977), *Why interpreting is not tantamount to translating languages*, In: *The Incorporated Linguist*, 16(2), p. 27-33.
 35. Seleskovitch D. (1998), *Der Konferenzdolmetscher – Sprache und Kommunikation*. TEXTconTEXT, Beiheft 2, Julius Groos, Berlin.
 36. Setton R. (1998/2002), *Meaning assembly in simultaneous interpretation*, In: Pöchhacker F., Shlesinger M. (ed.), p. 179 – 199.
 37. Störig H.J. (ed.) (1963), *Das Problem des Übersetzens*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
 38. Tomaszewicz T. (2008), *Dokąd zmierza współczesna translatoryka?* In: Myczko K., Skowronek B., Zabrocki W. (ed.), *Perspektywy glotto-dydaktyki i językoznawstwa. Tom jubileuszowy z okazji 70. urodzin Profesora Waldemara Pfeifera*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań, p. 313-324.
 39. Tryuk M. (2006), *Przekład ustny środowiskowy*, WN PWN, Warszawa.
 40. Tryuk M. (2007), *Przekład ustny konferencyjny*, WN PWN, Warszawa.
 41. Tymoszek K. (2010), *Ekspansje i kompresje w procesie tłumaczenia symultanicznego*, niepublikowana praca doktorska, UMCS Lublin
 42. Wadensjö, C. (1998), *Interpreting as Interaction*, Edison Wesley Longman, Londyn.
 43. Wilss W. (1977), *Übersetzungswissenschaft*.

- Probleme und Methoden*. Klett, Stuttgart.
44. Wróblewski B (1948), *Język prawny i prawniczy*, Polska Akademia Nauk, Kraków.
45. Żmudzki J. (1995a), *Konsekutivdolmetschen – Handlungstransfer und transferierende Handlung*, In: *Kwartalnik Neofilologiczny* 1/95, Warszawa.
46. Żmudzki J. (1995b), *Konsekutivdolmetschen – Handlungen, Operationen, Strategien*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
47. Żmudzki J. (1998), *Konsekutivdolmetschen – Handlungen, Operationen, Strategien*, Peter Lang, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien.
48. Żmudzki J. (2008a), *Ein holistisches Modell des Konsekutivdolmetschens*, In: *Translation and Meaning Part 8. Proceedings of the Łódź Session of the 4th International Maastricht-Łódź Duo Colloquium on „Translation and Meaning”, Held in Łódź, Poland, 23-25 September 2005*, p. 175-183.
49. Żmudzki J. (2008b), *Intermedialität in der Translation*, In: Myczko K., Skowronek B., Zabrocki W. (ed.), *Perspektywy glottodydaktyki i językoznawstwa. Tom jubileuszowy z okazji 70. urodzin Profesora Waldemara Pfeifera*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań, p. 333-342.